ՀԱՄԱՌՕՏ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԵՐՁ

ԳՐԱԲԱՐ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ

ՀԱՅԸՆՏԻՐ ՔԵՐԹՈՂԱԾՈՅ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅԻՒ

ՅՕՐԻՆԵՑ

Ե. ԳԱՓՐԳԷՆ

Ուսուցիչ Հայ լեզուի և մատենագրութեան

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐԻՆ Փ. ՊԱԼԵՆՑ

1867

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
Ց. ՄԱՑԹԷՈՍԵԱՆ
Թիւ 27, Ֆինճանճըլար Եօգուշու, Կ. Պոլիս.

معارف عموميه نظارت جليلەسنك ٢١ صفر ٣١٥ و ١١ تموز ٣١٣
تاريخلى و ٢٩٣ نومرولى رخصتنامەسيله طبع اولنمشدر

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԵՐՁ

ԳՐԱԲԱՐ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ

ՀԱՅԸՆՏԻՐ ՔԵՐԹՈՒԱԾՈՑ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅԻՒ

ՅՕՐԻՆԵՑ

Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ

Ուսուցիչ Հայ լեզուի և մատենագրութեան

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1897

Ա. Ռ.

ԱԶՆՈՒԱՓԱՅԼ

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱ Մ. ՃԱՆԸՄԵԱՆ

ՎԱՍՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԵՂԲՕՐ ԻՒՐՈՅ

ՈՂԲԱՑԵԼՈՅ

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ

ՆԵՐՍԵՍԻ Գ. ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ

ՄԱՏՈՒՑԱՆԷ

ԶԱՅՍ ԴՈՅԶՆ ՆՈՒԷՐ

ՄԵԾԱՐԱՆԱՑ

Յ. Դ.

ՎԱՒԵՐԱԳԻՐ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

Ազգային Կեդրոնական Վարժութեան Ուսումնական Խորհուրդը՝ է քննէն անցուց «Արուեստ Տաղաչափութեան և Հաւաքածոյ հատընտիր քերթուածոց» անուն աշխատասիրութիւնն, որ պատրաստեալ է ի Մեծ. Յակոբ Գուրգէն Էֆէնտիէ, գտաւ զայն ըստ՛ ամենայնի օգտակար ի դէպս Հայ ուսանողաց. ուստի և այսու պաշտօնագրով կ'արտօնէ և ջերմապէս կը յանձնարարէ յիշեալ դասագրքին յԱզգային Վարժարանս գործածութիւնը։

25 *Յուլիս* 1897,
Կ. Պոլիս,
Պատրիարքարան Հայոց.

(Կնիք)

Ի դիմաց
Ուսումնական Խորհրդոյ

Ատենադպիր — Պ. Դ. ՔԷՐԷՍՏԷՃԵԱՆ

Ատենապետ — ՏՈՔ. Վ. Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԱԶԴ

ՏԱՂԱՉԱՓԱԿԱՆ արուեստի այս համառօտ դասագիրք, զոր յօրինած եմք ի պէտս ուսումնարանաց, եւ ընդհանրապէս ամէն բանասիրաց որ հետամուտ են գրել եւ թարգմանել չափով բան կամ ոտանաւոր, թուի մեզ թէ զգալի թերի մը կուգայ լնուլ ի շարս մեր դպրոցական բազմապիսի դասագրոց եթէ՛ ըստ կարեւորութեանն եւ եթէ՛ ըստ դիւրուսոյց եղանակին, որ մանաւանդ առարկայ եղած է մեր յատուկ մտադրութեան։ Համառօտութեան մէջ բովանդակելով ամէն ինչ որ կարեւոր է յուսումն Տաղաչափական արուեստի, այս նոր դասագիրք կարէ օգտակարապէս ծառայել ուսանող մանկտւոյն, եւ իբրեւ առձեռն առաջնորդ նպաստել մեր բազմաթիւ բանաստեղծ եւ տաղաչափ-գրագիտաց։

Կրկին ազգք Տաղաչափութեան, *Հայկական չափք* եւ *Թուական ոտանաւորք*, աւանդուած են

[illegible] աշխատութեան
[illegible] եմ մեզ [illegible]
[illegible] թարգմանու-
թեան [illegible], որ [illegible] մատենա-
[illegible] չափուց,
եւ Հ. Ա. [illegible] ճարտասանութեան
[illegible] թեան գլուխն, որ է
[illegible] գիտ-
[illegible] ։ Այս [illegible] դասագրոցս մէջ եր-
[illegible] կանոնս եւ [illegible]բութիւնս, ըստ մեծի
մասին, են արդիւնք [illegible]ական դիտողութեանց,
եւս եւ ուսուցչական բազմամեայ փորձոյ՝ զոր
հարկաւ իմաստութիւն չէ անտեսել որ եւ է դա-
սագրոց յաջողութեան համար ։

Այլ եւ այլ կերպ ոտանաւորաց հաւաքածոյ
մը, զուարթ եւ ախորժաբար, յետ աւանդման
կանոնաց, կցած եմ ի վերջ դասագրոցս յօրինակ
եւ ի դիւրութիւն գործնական վարժութեան, որ
պատրաստի զուգընթաց կամ զէթ յաջորդական լինել
տեսական կանոնաց եւ հրահանգաց ։

Յուսամ այսու դոյզն ինչ ծառայութիւն
մատուցած լինել Հայ գրականութեան այս դըժ-
ուարին ճիւղին, որ Գեղեցիկ դպրութեանց ազ-
նուագոյնն է անտարակոյս ։

ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ԱԶԳՔ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԵԱՆ

« Խնդրէր է, բնութեա՞մբ լինին թէ արուեստի-
տաղք գովելի։
« Ոչ ուսումն կրթութեան առանց
առատ ղերի երակաց
« Եւ ոչ թէ զի՞նչ բերէր հանճար օգուտ
եթէ՝ գեստնեմ ես։ »

Որատիոս (*)

1· *Տաղաչափութիւն կը կոչուի չափով բան կամ ոտանաւոր յօրինելու արուեստը ։*

2· *Կրկին ազգ կայ ոտանաւորի , 1. Ձայնական եւ 2. Թուական ։*

3· *Ձայնական է ոտանաւորն որ կը կազմուի ըստ ամանակի , այսինքն՝ ըստ երկարութեան եւ սղութեան վանկից ։*

4· *Թուական է ոտանաւորն որ կը կազմուի ըստ թուոյ վանկից ։*

(*) *«Արուեստ քերթողական,» Թարգ. Հ. Ա. Կ. Բագրատունւոյ՝ տող* 406—8։

5· Զափական տանաւորի յատկութիւնն է ընել հաւասարաչափ տող ընդ տողի, այսինքն հաւասարութեան թուոյ վանկից. որ թուականն է հաւասարավանկ տող ընդ տողի:

6· Զափական եւ Թուական՝ տանաւորի էութենէն է գրուիլ տող առ տող. իւրաքանչիւր տող կը սկսի գլխագրով:

ՄԱՍՆ Ա.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԶԱՓԱԿԱՆ ՈՏԱՆԱՒՈՐ

7· Բուն Զափական ոտանաւորն, այսինքն՝ ոտանաւոր յօրինելու այն կերպն որ կը կոչուի Զափականութիւն, ոչ եւս գործածական է առ մեզ: Զափականութիւնն արեւմտեան լեզուաց տաղաչափական արուեստի յատուկ կերպն էր ի հնումն, որպէս Յոյն եւ Լատին բանաստեղծական գրուածոց մէջ ընդհանրապէս. Հոմերի եւ Վիրգիլեայ քերթուածք օրինակ են հնոց ազնիւ չափականութեան: Առոգանութիւնը միաբան էր երաժշտութեան, որ չափականութեան ոգին էր՝ ըստ հնոց փափուկ լսելեաց եւ ճաշակաւոր արուեստին: Միջին դարու մէջ չափականութիւնը տեղի տուած է Թուականութեան, եւ մուտ գտած է Յանգաւոր տաղաչափութիւնն՝ ըստ նմանութեան Արաբացւոց Լամիաք կոչուած չափական արուեստին, զոր մուծին յԵւրոպա Միջին դարու երգահանք, Troubadour անուանեալք: Զափականութիւնը

դեռ ի գործածութեան է զարդիս եւրոպական ազգաց ոմանց մէջ, եւ աւելի յարգի քան զԹուականութիւնն, որպէս առ Գերմանացիս, Իտալացիս եւ Անգղիացիս ։

8. *Իսկ առ մեզ կայ ազգ ինչ չափականութեան, Հայկական չափք կոչուած, որ ի կիրառութեան է ցայսօր։ Այս էր Միջին դարու հայերէն տաղաչափութեան արուեստն, երբ տակաւին տեղի չունէին առ Հայս Թուական կամ յանգաւոր տաղաչափութիւնք ։*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՉԱՓՔ

9. *Հայկական չափք, ըստ օրինի չափականաց, ի մասնաւորի՝ ԺԲ. դարու մատենագիր Հայոց ոմանց տաղաչափեալ գրուածոց, ունին որոշ կանոններ ։ Հայկական չափուց յարդարիչն եղած է առ մեօք Հ. Ա. Կ. Բագրատունի, Մխիթարեան Վենետկոյ, վախճանեալ յամին* 1866, *որ նոյն չափովք յօրինած է բազմաթիւ ստուար գործեր. առաջին անգամ Վիրգիլեայ «Մշակականաց» Թարգմանութիւնն, յամին* 1847, *որոյ Յառաջաբանին մէջ երկարօրէն կը խօսի նոյն չափուց վրայ ընդհանրապէս ։*

10. *Հայկական չափք Անյանգ են ամենեւին, այսինքն՝ տող ընդ տողի չունին նոյնաձայն վերջաւորութիւն ։*

11. *Այս չափովք կը յօրինուին ընդհանրապէս, գրաբար եւ աշխարհաբար, Դիւցազներգութիւնք եւ Թատերգութիւնք, միով բանիւ՝ այնպիսի տաղաչափական գրուածք որոց նիւթն է լուրջ եւ ծանր ։*

12. *Հայկական չափուց մէջ չորս գլխաւոր գիտելիք են՝* 1. *Վանկ կամ Ոտք,* 2. *Հատած կամ Անդամ,* 3. *Ամանակ եւ* 4. *Շեշտ ։*

ԳԼՈՒԽ Բ.

1. ՎԱՆԿ

13. *Վանկ կամ, ըստ տաղաչափութեան, Ոտք կը կոչուի 1. Պարզ ձայնաւոր գրի հնչումն՝ առանձին կամ բաղաձայն գրով, եւ 2. Բաղադրեալ ձայնաւորի հնչումն՝ նոյնպէս առանձին կամ բաղաձայնիւ ։*

14. *Պարզ ձայնաւորք եօթն են. ա, ե, է, ը, ի, ո, օ ։ Բուն բաղադրեալ ձայնաւորք, որք Երկբարբառ կը կոչուին, հինգ են. աւ, եա, եւ, իւ, ու ։ Բայց տաղաչափօրէն երկբարբառ կը կազմեն նաեւ՝*

այ, ուայ, ուէ, ոյ.
եայ, ուաւ, ուը, ուօ.
եաւ, ուէ, ուի, ուոյ.
եօ, ուեա, ոյ, ուօ.
ուա, ուեայ, ուաւ, ոյ.

միացեալ հնչմունք, յորոց շատք կը կազմուին ըստ պատահման, այսինքն՝ երբ հոլովման եւ ածանցման կամ բարդութեան մէջ երկու երկբարբառք կը կցին միմեանց, կամ երկբարբառի քով կը պատահին զօդիչ, ածանցիչ կամ հոլովակերտ ձայնաւորք ըստ պահանջման կանոնաց քերականութեան ։

15. *Իւրաքանչիւր պարզ կամ բաղադրեալ ձայնաւոր (երկբարբառ) կը կազմէ մէն մի վանկ կամ ոտք տաղաչափական, զոր օրինակ .*

ՊԱՐԶ ՁԱՅՆԱՒՈՐԱՒ ԿԱԶՄՈՒԱԾ

Ա. — ա՛, աղ, արբ, անգէտ, չար, կրակ, քանոն, պարտէզ .

Ե. — եւ, երդ, կեր, գրել, տերտ, քերդք.
Է. — է, է՛ր, էջք, տէր, գրէք, մէջք.
Ը. — ընդ, ըստ, կը, մը.
Ի. — ի, իւ, իրք, բիր, գրիչ, գիրք, քիրտք.
Ո. — ո՛, ով, որդ, որբք, խող, գրոհ, քովք, խորշք.
Օ. — օ՛, օ՜ն, օդք, ցօղ, կրօնք:

Իսկ –, առանց ուրիշ ձայնաւորի, առանձինն վանկ չի կազմեր:

ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ ՁԱՅՆԱՒՈՐԱՒ ԿԱԶՄՈՒԱԾ

ԱՒ. — հաւ, հաւք, գրաւ.
ԵԱ. — կեանք, ջեակ, գրեան.
ԵՒ. — եւ, թեւ, հեւք.
ԻՒ. — իւ, իւր, քիւր, խրիւ.
ՈՒ. — ու, ուղ, տուն, քրտուք: *Դարձեալ՝*

ԱՅ. — հայ, կայ, հմայք.
ԵԱՅ. — կեայ, աղբեայ, ազնուեայք.
ԵԱՒ. — տեաւ, գործեաւ.
ԵՕ. — արդեօք, կործեօք.
ՈՒԱ. — Աստուած, շինուած.
ՈՒԱՅ. — երդուայ, տնկուայ.
ՈՒԱՒ. — տուաւ, կոտուաւ,
ՈՒԵ. — արուեստ, խահուենի.
ՈՒԵԱ. — վաղուեան, կատուեալ.
ՈՒԵԱՅ. — առուեայ, պղտուեայ.
ՈՒԷ. — հալուէ, պատուէր.
ՈՒԸ. - տուընջեան, հալուընթաց.
ՈՒԻ. — արծուի, առուի.
ՈՅ. — ոյժ, քոյծ, հոյլ.

ՈՒԹՒ. — [illegible] , [illegible] .
ՈՎ. — [illegible] . [illegible] .
ՈՒՌ. — [illegible] . [illegible] .
ՈՒԹՅ. — [illegible] , [illegible] .
ՈՒՕ. — [illegible] , [illegible] .
ԻՈՅ. — [illegible] . [illegible] ։

16. *Ըստ Թուոյ պարզ կամ երկբարբառ ձայնաւորաց՝ նոյնչափ վանկ կամ ոտք կը բովանդակեն տաղաչափեալ իւրաքանչիւր տողք։ Այսպէս, զոր օրինակ. վեցոտնեան տող մը պիտի բովանդակէ պարզ կամ երկբարբառ՝ վեց ձայնաւոր, ութոտնեան մը՝ ութ ձայնաւոր, տասնոտնեան մը՝ տասն, եւայլն։*

Ծանօթութիւն

17. *Կան բաղաձայնիւ սկսեալ բառեր՝ որոց առաջին գիրն յառաջ կամ յետոյ սղեալ ը ձայնն ունի, զոր օրինակ. ըզգաստ, գըրաւել, ըշտապ, շընորհել, ըստէպ, սըրանալ. եւ կան բաղաձայնիւ վերջաւորեալ բառեր՝ որոց վերջին գրէն յառաջ նոյնպէս սղեալ ը կը հնչուի. զոր օրինակ. կայսըր, ազըն, կոծըղ, կամ եկամուտ յօդիւ՝ տունըն, փառքըս, կամքըդ։ Այս սղեալ ըի հնչօղ ձայնին ըստ տաղաչափութեան կը կոչուի Սուղ կամ Կէս վանկ։*

18. *Սուղ վանկ մը տաղաչափական ազատութեամբ կարելի է երկարել ի հարկին՝ ը գիրը ներգործութեամբ գծելով որ սղեալ ը կը հնչուի. այսպէս կէս վանկն ամբողջանալով կը լինի մէկ երկար վանկ կամ ոտք, զոր օրինակ.*

[illegible]	= $1^1/_2$ վանկ	. —	[illegible]	= 2 վանկ
(ը)սփոփել	= $2^1/_2$ »	. —	ըսփոփել	= 3 »
[illegible]	= $3^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 4 » :
[illegible]	= $1^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 2 » .
[illegible]	= $2^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 3 » .
[illegible]	= $3^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 4 » :
[illegible]	= $1^1/_2$ »	. —	[illegible]	— 2 » .
[illegible]	= $1^1/_2$ »	. —	[illegible]	— 2 » .
[illegible]	= $2^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 3 » .
[illegible]	= $3^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 4 » .
[illegible]	= $3^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 4 » .
[illegible]	= $4^1/_2$ »	. —	[illegible]	= 5 » :

Բայց այս երկարմանց վրայ կան կարեւոր գիտելիք, զորոց յետոյ պիտի խօսիմք առանձին յօդուածով ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

—

2. ՀԱՏԱԾ

19. *Ոտանաւորի իւրաքանչիւր տողին՝ ըստ տաղաչափական կանոնաց անդամատութիւնն կը կոչուի Հատած կամ Անդամ ։*

20. *Ընդհանրապէս հայերէն ոտանաւորն ունի այլ եւ այլ տեսակ չափուց . կայ որ անհատած է եւ կը կոչուի Միանդամ, որպէս Հնդոտնեանն . եւ կայ որ հա-*

տաժաւոր է եւ կը կոչուի Երկանդամ, Եռանդամ եւ Քառանդամ։ Մեծագոյն չափն է քառանդամն։

21. *Հայկական չափք քառանդամ են միշտ. իւրաքանչիւր տող ունի չորս հատած, եւ կը բովանդակէ առ նուազն 13 եւ առ առաւելն 16 վանկ կամ ոտք։*

22. *Իւրաքանչիւր հատածի վերջին ձայնաւորն, պարզ կամ երկբարբառ, շեշտեալ է լռելեայն. այս շեշտն է որ կ'անդամատէ տողն եւ կը կազմէ չորս հատած, զոր օրինակ.*

«Էր օրէն | եւ միշտ լիցի | ձայն նորաթեք | բերել ի լոյս։»

23. *Հայկական չափուց մէջ մէն մի հատած ունի առ նուազն 1 վանկ եւ առ առաւելն՝ 4 վանկ, այսինքն՝ 1–4 պարզ ձայնաւոր կամ երկբարբառ (Տե՛ս 13 եւ 16)։*

24. *Հայկական չափուց մէջ գործածական են տասն այլ եւ այլ ձեւք անդամատութեան, այսպէս.*

Ա. Ձեւ. 4—4—4—4=16 վանկ.

1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4
«Ունայնութեան մահկանացուաց է սա վըկայ զարմանալի։»

Բ. Ձեւ. 3—4—4—4=15 վանկ.

1 2 3 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4
«Կամ օգտել կամին քերթողք կամ հեշտութիւն մատուցանել։»

Գ. Ձեւ. 2—4—4—4=14 վանկ.

1 2 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4
«Ո՞յր ձեռն ի յատակիդ արգելու զքեզ, ամեհի ծով։»

Դ. Ձեւ. 1—4—4—4=13 վանկ։

1 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4
«Զինչ ատենակալ, զինչ դատաւորն ունիցին գործ։»

Ե. Ձեւ. 4—3—4—4=15 վանկ.

1 2 3 4 1 2 3 1 2 3 4 1 2 3 4
«Ոչ ամենայն դատաւոր խըռպոտ ձայնից լինի հաւու։»

Զ. Ձեւ. 3—3—4—4=14 վանկ.

«Ամենայն աւելորդ ի Թամթաղուն սըրտէ զեղու։»

Է. Ձեւ. 2–3—4—4=13 վանկ.

«Առէք, բանահիւսք, ուժոյ ձեռումնիւթ ի կըշիռ։»

Ը. Ձեւ. 4—4–4–3=15 վանկ.

«Այո, անտես է Տէր Աստուած, յոր հաւատալ պարտ է մեզ։»

Թ. Ձեւ. 3—4-4—3=14 վանկ.

«Ընդունայն են քո ճըգունք առ անցանել ըստ բանտ քո։»

Ժ. Ձեւ. 2—4—4—3=13 վանկ.

«Բոկոտն եւ ձեռնամածք ի ծունր անկեալք ի վիժի։»

25. Հատածն, որ լռելեայն չեշտիւ անջատեալ կարճ դադար մ'է տողին ընթերցման մէջ, վայելուչ է թէ անջատուի իմաստին համեմատ, կամ տաղաչափօրէն ընթերցումն չստնանէ իմաստին։

«Քերթածաց | չէ բաւական | գեղեցկութիւն, | լիցին քաղցունք։» —
«Եւ նընջեցից | ես քաղցր ի քուն | յերանութեան | անդ իմում.»

յորս հատածոց բաժանումն անստգիւտ է ըստ իմաստին։

«Վերըստին | հարցըն հոգոց | անցելոյ՝ մնր | ցըն յաջորդեն։» —
«Այլ՝ անդրէն.| դառնայ զայ մի | գարին, արդ զի՞նչ | լինի. — կէս դանգ.»

յորս չափական ընթերցումն ըստ իմիք կը ստնանէ իմաստին։

26. Հատածոց բաժանմունք անկախ են կիտադրութենէ. մի եւ նոյն տողի մէջ միջակիտիւ եւ նո՛յն իսկ

վերջակէտէն ներքեւ են բաժանմունք խօսից ըստ պա-հանջման իմաստին, պայմանաւ որ չսահմանեն հատուածոց ընթերցման ։

«Այլ՝ արդ չէր դոցա տեղի. նաև մի Թերեւս հանել զխօսս» —
«Ե՛րթ կալ յաղթս ապա վասն իմ։ Զայս տառապիր զաւ հովիւն.»

յորս անսահմանելի են հատուածոց բաժանմունք ։

27. Խօսից տողէ ի տող անցումն ներելի է ոտա-նաւորի մէջ. այլ զգուշալի է մի եւ նոյն նախադասու-թեան յաւելուածական մասանց յարադրութիւնն աւելի քան երկու տող ։ Կարճ եւ հատու տառցուածք ազդու-ութիւն եւ վայելչութիւն կ՚ընծայեն քերթուածոց ։

28. Թատերական գրուածոց մէջ, ուր դէմ առ դէմ խօսակցութիւնք կը լինին, խօսակից անձանց բանք որ կարճ են քան զմի տող Հայկական չափուց՝ կը տող-ուին յաջորդաբար, հատուած հատուած եւ աւելի մանր բաժանմամբք. բայց մէն մի հատուած կամ մասն հա-տածի կը պահէ իւր տեղին զոր պիտի գրաւէր հասա-րակ տողի մէջ, զոր օրինակ.

«**Պոլիդոր.** — *Թերեւս առ վայր մի Մերոպէ հանգչի ցրդարձ բընաւորին.*
Ի շիրիմ անդր առ ժամս երթայց։

Եգիսթ. — *Ո՞յր է բարբառդ այդ զոր լըսեմ։*

Պոլիդոր. — *Անդ զուխտ իմ...*

Եգիսթ. — *Երկինք, իցէ Թէ սըխալեմ, ծերունիդ այդ...*

Պոլիդոր. — *Քաղցր է հեղուլ արտօսր ինձ անդ...*

Եգիսթ. — *Ոչ սըխալեմ. այիք դորա,*
Ոտիցըն ճեմ, եւ ձորձք դորին... յիս ծերունիդ, դարձիր առ իս։

Պոլիդոր. — *Բմբէ, ո՞ է որ զիս ձայնէ։*

Սգիսք. — Հայր իմ։

Պոլիդոր. — Ո՛վ դիք, զի՜նչ տեսանեմ.
Դու աստանօր! դու կենդանի! ո՜հ ուրանօր քեզ հանդիպիմ։
Թագիր եղուկ դու, զարհուրիմ, մատնեալ ես դու աստ ի կորուստ։»

29. Բաժանեալ տողին մասանց գումարն երբ այսպէս ամբողջանայ ի մի տող, յաջորդին առաջին բառն դարձեալ կը սկսի նոր տողին սկիզբէն, որպէս կը տեսնուի յառաջ բերուած օրինակին մէջ։

Ծանօթութիւն

30. Իւրաքանչիւր տողի մէն մի հատուած առնուազն 1 եւ առ առաւելն 4 վանկ կը բովանդակէ. ուստի հնգավանկ բառ չունի մուտ Հայկական չափուց մէջ։ Իսկ 4½ վանկէ բաղկացեալ բառից համար (Տես 18) կան յատուկ գիտելիք, զոր պիտի տեսնեմք շեշտի կանոնաց մէջ։

31. Երբ կ՚ըսեմք թէ մէն մի հատուած կը բովանդակէ 1—4 վանկ, պէտք չէ իմանալ թէ, զոր օրինակ, երկու վանկ բովանդակող հատուածն երկվանկ բառ պիտի լինի եւեթ, կամ չորս վանկ բովանդակողն՝ միայն քառավանկ բառ. այլ վանկից գումարն է որ կ՚ամբողջացնէ հատուածն ըստ պահանջման չափուց։ Եռավանկ հատուած մը կարէ լինել եռավանկ բառ կամ, օրինակ իմն, բաղկանալ երեք միավանկ բառերէ, եւայլն։

32. Հայկական չափուց տողին առաջին հատուածն, ինչպէս տեսնուեցաւ տասն այլ եւ այլ ձեւոց մէջ, կարէ լինել 1—4 վանկ, երկրորդն՝ 3—4, երրորդը՝ միայն 4 եւ չորրորդն՝ 3—4 վանկ։ Առաջինն կարէ լինել միավանկ, եթէ միւս երեք հատուածք ունին չորսական

վանկ . ապա թէ ոչ՝ տասներեքէն պակաս կը լինի տողն հակառակ կանոնի ։ Երկրորդն ո՛չ երբեք եռավանկ , եթէ առաջինն է միավանկ . զի յայնժամ դարձեալ պակասաւոր կը մնայ չափն, եւ կը շփոթի քառանդամութիւնն։ Երրորդ եւ չորրորդ հատածք լաւագոյն է թէ լինին միշտ քառավանկ , որպէս զի տողն ունենայ ծանր ու վայելուչ վերջաւորութիւն. ըստ ոգւոյ չափականութեան . բայց չորրորդն եռավանկ թողուլ ներելի է երբեմն, եթէ առաջինն չէ միավանկ (զի պակասաւոր կը լինի տողն) , կամ երբ երկրորդն չէ եռավանկ , զի յայնժամ այս չափով կազմեալ տող մը չի համաձայնիր ուրիշ տողից հետ ըստ դաշնակութեան չափուց , կամ երկանդամ ոտանաւորի ձեւ կ'առնու տողն կէս ի կէս բաժանմամբ ։ Ուստի աններելի են հետեւեալ ձեւք .

1—3—4—4=12 (պակասաւոր)
1—4—4—3=12 (»)
4—3—4—3= (կէս ի կէս բաժանեալ)
3—4—3—4= (» »)

եւայլն ։

33. Կարճ հատածք տողին կիսէն յառաջ կը դըրուին վայելչապէս , եւ բազմապիսի ձեւոց մէջ՝ նախամեծար ու գործածական են միայն կանոնական տասն ձեւք զոր պատկերեցինք ի վեր անդ ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

3. ԱՄԱՆԱԿ

34. *Հատածի մ'ընթերցման տեւողութիւնն, ըստ չափականութեան, կը կոչուի Ամանակ։*

35. *Հայկական չափուց մէջ մէն մի ամանակ հաւասար է երեք երկար վանկի։ Ամանակն անկախ է վանկից թուէն, եւ հատածք, միավանկ կամ քառավանկ, հաւասար են ամանակաւ. միավանկ կամ երկավանկ հատածք երկարելով ըստ չափու եւ քառավանկք սղելով՝ ընթերցման տեւողութեամբ (ամանակաւ) կը հաւասարին եռավանկ հատածի, որով իւրաքանչիւր տողի մէջ չորս հաւասարաչափ հատածք կը հաշուին միշտ։*

36. *Կարճ հատածք, միավանկ կամ երկավանկ, որ կ'երկարին ամանակաւ, պարտին բովանդակել մէկ կամ երկու երկարելի վանկ, այսինքն՝ այնպիսի վանկ զոր ներելի է երկարել առոգանութեամբ։ Իսկ երկար հատածք կամ քառավանկք պիտի բովանդակեն մէկ սղելի վանկ, այսինքն՝ այնպիսի վանկ զոր ներելի է սղել առոգանութեամբ։ · Այսպէս հատածք, թէ եւ ոչ հաւասարավանկ, կը լինին հաւասարաչափ, որով իւրաքանչիւր տողի մէջ կը բովանդակուին 12 երկար վանկք. ուստի Հայկական չափք կը կոչուին նաեւ երկոտասանոտնեան, կամ վեցոտնեան՝ երկու վանկն հաշուելով մէկ ոտք ըստ չափականութեան հնոց։ Օրինակք.*

Ա. 4—4—4—4=16

« Ո՞յր հրամանաւ, | ո՛վ արեգակն, | ելանես դու | յալեաց ծոցոյ
Պարգեւել մեզ | ըզճառագայթս | արգասաւոր | պայծառութեանդ։» —

« Նա սպառնալիս | իսկ մօտալուտ|լուռմուռ խազմից|առնէ ստէպ ազդ։»—
« Ի կարապաթեան | ծոց պըտուտից | Գիսիդոնի | այր մի է դիւթ։»

Բ. 3 – 4—4 – 4=15

« Իսկ յուռթի | եւ արգաւանդ | թէ հող չիցէ | անդաստանիդ ,
Խարխարել | յակօս ծանծաղ | շատ լիցի յելս | Արշապանին։»—
« Ջանդ անբեր՝ | բազում անգամ | եւ հրոյ ճարակ | ի դէպ է տալ։»—
« Հայցեցէք, | արդիւնարարք, | Թօնուտ ամառն | եւ պարզ ձըմեռն։»

Գ. 2 – 4—4—4=14

« Լո՛յս սուրբ, | ողջո՛յն ընդ քեզ, | անդրանիկ դու | երկնից ծըննունդ։» —
« Մատեաւ | Ամենակալն | առ հոյակապ | պատերազմիկս։» —
« Տընկոց | ի սկըզբանէ | կարգի սերունդ | է այլաբուն։»—
« Ո՞յր ձեռն | ի յատակիդ | արգելու զքեզ, | ամեհի ծով։»

Դ. 1—4—4 – 4=13

« Տո՛ւք. | եկեսցէ օր | յորում Թողցուք | ըզկեանս աստեաց։»—
« Լոյս | պահանջեսցէ | աղօտ աղօտ | ծագել տեղեաց։» —
« Ո՛վ | լուսապայծառ | վեհ գերարփիք | տիեզերաց,
« Դուք՝ | որ ընդ երկին | սահուն զոլորտ | վարէք տարւոյն։»

Ե. 4—3—4—4=15

« Կամ համբաւոյն | հետեւեա | կամ Թէ պատեհս | յօղեա, քերԹող։» —
« Արտօսր յինէն | Թէ խընդրես՝ | Նախ քեզ վայել | է սուգ ունել։» —
« Ըսկիզբն ուղիղ | քերԹուԹեան | է եւ աղբիւր | իմաստուԹիւն։» —
« Տըզրուկ անբաժ | ի մորԹոյ | մինչչեւ արեամբ | յագուրդ առեալ։»

Զ. 3—3—4—4=14

« Հաստատեա՛, | Տէր, ըզմեզ | անդ ի վերայ | սըրբոյ լերին։» —
« Ժուժկալեալ | հրաժարեաց | յԱստըղկանէ | եւ ի գինւոյ։» —
« Մի՛ առ քո | քերԹեալ տաղս | ըզզուարճալիցն | առեալ տանիր։»—
« Եւ ի բաց | Թողուցու | զհամբաւատենչ | մահուն տարփանս։»

Է. 2—3—4—4=13

« Դըլփին | ի մայրիս | կենդանագրէ՝ | յալիս վարազ։»—
« Յուսով | ԹողուԹեան | աներկեւան | եւ յապահովս։» —

« Այսպէս | համայնից՝ | միշտ ի վատԹար | տապալել կոյս։»—
« Քո շունչ | բարկացայտ, | որպէս մըրրիկ | երագասլաց։»

Ը. 4—4—4—3=15

« Հըռչակ հարցուք | զզօրուԹենէ | եւ-ըզփառաց | Բարձրելոյն։»—
« Տըրչին դիմակ | դիմակս ոգիք, | եւ այլ Թընդիւնք | եւ մարմաչք։»—
« Եւ ըզպարէն | կենաց մարդկան | արգել կարճեաց | Դոդոմէ։»—
« Անդրէն շըրջան | մաճոյն տըւեալ | խոտորնակի | պատառէ։»

Թ. 3—4—4—3=14

« Ընդունայն | են քո ճըգունք | առ անցանել | ըստ բանտ քո։»—
« Առընթեր | գնային նըմա | մահ եւ սոսկումն | անհնարին։»—
« Անդ զի մի | բերկրեալ արդեանց | ինչ մեղիցեն | մոլախոտք։»—
« Գանէր բուքն | ըզյարդ ԹեԹեւ | եւ զունգ Թըռչուն | սըրավար։»

Ժ. 2—4—4—3=13

« Անծօր | իցէ խընդրես, | Թէ Թանձրահող | քան զօրէն։» —
« ԲնուԹիւնք | եւ ժամանակ | զլինել իւրեանց | քեզ պարտին։»—
« Դուստր իմ, | երԹ կաց յաղօԹս. | ահա հասեալ | կայ գիշեր։»—
« Ո՛ քուն | որորոցի, | ո՜վ աղօԹից | մանկուԹեան։»

Այս օրինակաց մէջ առհասարակ հատածք (1—4) հաւասար են ամանակաւ, այսինքն՝ հարկ է իւրաքանչիւր հատած երկարմամբ կամ սղմամբ արտասանել եռավանկ բառի հաւասարաչափ, որպէս Թէ մէն մի տող չորս հաւասարավանկ հատած կը բովանդակէ, այսպէս.

3—3—3—3=12

37. *Հայկական չափովք յօրինեալ ոտանաւորի ընԹերցման համար՝ հարկ է ճշդիւ միտ դնել ամանակի կանոնաւորուԹեան, առանց որոյ կը չքոԹի չափականուԹիւնն, եւ իբր արձակ կը հնչէ ականջի։*

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՇԵՇՏ

38· *Զանական կամ Թուական՝ ոտանաւորի մէն մի հատած յայտնի կամ լռելեայն միշտ շեշտ ունի վերջին վանկին վրայ . այս շեշտիւ կ'անդամատուի տողն երկու , երեք կամ չորս հատածի . (Տես 22) ։*

39· *Շեշտն , որ տաղաչափութեան մէջ ոտանաւորի ջիղն է , սուր կամ բարձր ձայն կուտայ վանկին , որ ըստ առոգանութեան հարկաւ կ'առնու տարբեր հնչումն ի վերջ հատածին ։*

40· *Ըստ շեշտի կանոնաց՝ ոտանաւորի մէջ Ա. կայ բառ որ կը շեշտուի յայտնի կամ լռելեայն , եւ կը կոչուի Շեշտելի , զոր օրինակ՝* զօրք , դաշնակ , պահապան , արքայութիւն . *Բ. կայ բառ որ չի շեշտուիր ո՛չ յայտնի եւ ոչ լռելեայն , եւ կը կոչուի Անշեշտ , ինչպէս՝* ոք , նա , նինէ , այս ինքն է , փոխանակ զի . *եւ Գ. կայ բառ որ ի բնէ շեշտ ունի, եւ կը կոչուի Շեշտաւոր, օրինակ՝* զի՛ , ընդէ՞ր , երանի՛ *եւայլն ։*

41· *Տաղաչափական արուեստի էութենէն է որ , ամէն ազգ ոտանաւորի մէջ , իւրաքանչիւր հատածի վերջին վանկը պարտի լինել կամ շեշտելի եւ կամ ի բնէ շեշտաւոր . երբե՛ք ներելի չէ անդամատել տողը (հատած կազմել) անշեշտ բառիւ կամ վանկիւ ։ Տաղաչափօրէն սխալ կը համարուին , զոր օրինակ , հետեւեալ ձեւով անդամատութիւնք կամ հատածի բաժանմունք .*

Երկիւղ ո՛ր ազդեաց ի մեզ՝ երեկ զօգիս մեր առ ժամայն. —
Աքիլլեւս է՛ — Ագամեմնոն զայլն ի վէգ զաղջըկանն էն. —
Այսպէս եթէ՛ ամի ամի զայցէ մտաղիւր առնել ինձ մայց. —
Զօրութիւն Թագաւորաց՝ այս ընդէ՛ է՛ ճըշմարտութիւն.
Փոխանակ զի՛ ոչ արարէք ինձ իրաւունս զոր խընդրէի.

Այս օրինակաց մէջ նոտրագիր բառից չեշտաւորութիւնն, որով հատած կազմուած է, հակառակ է տաղաչափական արուեստի էական կանոնին. բայց դիւրաւ փոփոխմամբ կամ այլ եղանակաւ կարելի է յարդարել այնպէս՝ որ նշանակեալ անշեշտ բառերն ոչ եւս հարկ լինի շեշտել, զոր օրինակ.

Զոր ազդեաց ի մեզ երկիւղ՝ երեկ զօգիս մեր առ ժամայն. —
Ագամեմնոն է — Աքիլլեւս զայլն ի վէգ զաղջըկանն էն. —
Եթէ զայցէ այսպէս մտաղիւր ամի ամի առնել ինձ մայց. —
Ճըշմարտութիւն՝ այս ընդ ահա է զօրութիւն Թագաւորաց. —
Փոխանա՛կ զի ոչ ետուր ինձ իրաւունս զոր խընդրէի.

յորս կանոնեալ է չեշտաւորութիւնն.

42. *Իբրեւ անշեշտ են Ա. խմբի նախադրութիւն՝ առ, ընդ, ըստ, յետ, վասն, ի բաց, զկնի, մինչեւ, եւայլն. — Բ. խմբի շաղկապ՝ զի, թէ, բայց. որպէս զի, թէպէտ եւ, քանզի թէ, որպէս եթէ, եւայլն. — Գ. խմբի յարաբերական բառ՝ որ, մինչ. ուստի, վասն որոյ, մինչեւ, եւայլն. եւ Դ. խմբի մասնական՝ իսկ, ինչ, մի, որ, եւայլն. Բայց նաեւ կայ նախադրութիւն, շաղկապ, յարաբերական բառ կամ մասնական անուն՝ զորս ներելի է շեշտել, թէ եւ ոչ յաճախութեամբ, զոր օր.*

Նեղ. { *«Զի քո իսկ տրտմէ՛ ասել զայն յանձն՝ ոչ զըղջանամ. —*
«Զի էր եւ տրտմնց սոցին յընթրիսըն խրախանալ.» — }

Ուղ. { *«Այլ ամեն՛ջն պատ ի պատ խորհըրդաւոր զերչեալ բանիւք.» —*
«Թէպէ՛տ եղեռնաւորս եւ ի մեղաց վարեալ զերիս.» — }

ԳՐՔ. ԲԱՑ.

«Զո՛ր օրինա՛կ կորընչին ի նմա մարդիկ առ հասարակ։» —
«Որ յո՛րժա՛մ կարողքն իցեն՝ տայցեն ինչ ոչ տեղի շնորհաց։» —

ՄԱՏԹ. ԱՆՈՒՆ

«Քո են աւուրք ա՛մենա՛յն, զի՞ փոյթ զնոցին քեզ համարոյ։» —
«Որքան զի ոչ քո զօրութիւն եւ ոչ թէ իմս իցեն ինչ ա՛յլ։» —

43. Հայ լեզուի մէջ կան յօդուածոյ երկավանկ բառեր՝ որոց առաջին վանկն է շեշտաւոր, զոր օրինակ՝ ա՛յսօր, ա՛յնպէս, յա՛յնժամ, նո՛յնչափ, ո՛րպէս եւայլն, որք կը կոչուին Յարաշեշտք։

44. Այսպիսի յարաշեշտ բառեր սովորութիւն է, ի հարկին, վայելչութեամբ բաժնել ոտանաւորի մէջ, եւ շեշտաւոր վանկիւ հատուած կազմել՝ վերջին անշեշտ կամ բութ վանկը կարդալով յաջորդ անդամին սկիզբն, ուր հարկաւ չկայ շեշտ, զոր օրինակ.

«Դէպ ինձ ա՛յս-օր դիպեցաւ ելանել յայց Մերոպեայ։ —
«Իբրեւ ա՛յս-պէս լուծաւ անդընդայինն հոլեալ երասու։» —
«Դանեանն ա՛յս-պէս հուժկուն յարեաւ Սամփսոն ըսկայազօր։» —
«Սակայն եւ ա՛յն-պէս տաճար կանգնեալ Նըմին բարձր յԱզովտոս։» —
«Սա ձայն տըւեալ՝ խրախուսեալ բարբառով ա՛յս-պէս խիզախէ։» —
«Ոչ ոք յա՛յն-ժամ ի խընդիր մընայր իւրոցն ի փախչել։» —
«Անդէն նո՛յն-չափ վառեալ ի զէն ի զարդ պատերազմիկք։» —
«Ետես յո՛ւմ հնարէր եւ ո՛ր-պէս ճարակէր յորդիս տուընչեանն։» —
«Որ ըստ պէ՛ս-պէս նըշանայն համանգամայն ի քնին առեալ։» —

Այլ այսպիսի անդամատութեանց անհարկի յաճախութիւնն զգուշալի է ըստ ինքեան։

Ծանօթութիւն

45· *Այն ամէն բառ որ չէ անչեշտ՝ ոտանաւորի մէջ ազատութիւն է չեշտել ըստ կամս, եւ այնու ի հարկին հատած կազմել ոտանց որ եւ է զգուշութեան։ Բայց տաղաչափական արուեստի մէջ միտ դնել հարկ է ճշդիւ չեշտի այն բոլոր կանոնաց զոր աւանդեցինք եւ, ըստ իմիք, պիտի աւանդեմք յաջորդ յօդուածով ։*

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԵՐԿԱՐՈՒՄՆ ԵՒ ՍՂՈՒՄՆ

46· *Տաղաչափական ազատութեամբ ներելի է երկարել բառ մը՝ ներգործութեամբ դնելով ը ձայնաւորն անդ ուր սուղ ըի ձայն կայ, զոր օրինակ .*

խ(ը)նայել,	*երկարեալ՝*	խընայել .
(ը)ստանալ,	»	ըստանալ .
գ(ը)րել ,	»	գըրել .
(ը)զգալ .	»	ըզգալ .
ոսկ(ը)ր ,	»	ոսկըր .
դիւ-ցազ(ը)ն	»	դիւցազըն . (*Տես* 17–18) ։

Այսպէս ը ձայնաւորի դրութեամբ վանկ յաւելուլն կը կոչուի Երկարումն ։

ՕՐԻՆԱԿՔ ԵՐԿԱՐՄԱՆՑ

«Ըզձիոյ պարանոց ի մարդկեղէն զօղել զըլուխ,»
որոյ չափն է՝ 3—3—4—4. իսկ առանց երկարման՝ պիտի լինէր 3—3—4—3, որ է սխալ ըստ չափու։

«Որ անզէտն իցէ տողից՝ ժըտի սակայն ըստեղծանել,»
որոյ չափն է՝ 3—4 4—4, եւ որ առանց երկարման՝ կը լինէր 3—4—3—3, նոյնպէս պակասաւոր կամ սխալ (Տես 24)։

47. Երկարումն անհրաժեշտ պայման չէ տաղաչափութեան մէջ, մանաւանդ թէ յաճախութիւնն զգուշալի է մեծապէս, զի խստութիւն կը պատճառէ ականջին. ի հարկին միայն ներելի է կիրառութիւնն առանց բանազբօսութեան։ Բայց երբեմն հարկաւոր է երկարումն ո՛ւր եւ դիպին դժուարաւ ամփոփելի բաղաձայնք, որ կը ստանանեն ընթերցման սահունութեան, զոր օրինակ հետեւեալ օրինակք.

«Համ դիցէ զայրացելոց եւ զմեղաստեաց-(ը)ն -իրեացէ։»—
«Եւ ծաղ(ը)ք կայ քնարահար՝ որ միշտ ի նոյն լար սխալէ։»—
«Իջցէ յունչ(ը)ն ջատողին Մետեայ՝ ի հօր քոյ եւ ի մերս։»—
«(ը)ւր(ը)ֆէտն եւ թանիբուն փախուցանէ ժանտ տաղասաց։»—
«Երկիր՝ (ը)ղբեռն աճեցուն քաղեն, կըրկին կըթոց են ժամք։»—
«Կամ ի ձմեռ-(ը)ն մըթերեն դոյզն ինչ աղիւ համեմելով։»

Այս օրինակաց մէջ երկարումն հարկաւոր էր, զի առանց երկարման շատ խիստ պիտի հնչէր նօտրագիր բաղաձայնից ընթերցումն, թէ եւ առանց չափական սխալի։

48. Ո- երկբարբառն, որ ձայնաւորի կամ ուրիշ երկբարբառի հետ միավանկ կը հնչէ (Տես 14–15), տա-

ղաչափական ազատութեամբ ներելի է երկարել՝ փոխե-լով ու-ի որ կը կազմէ առանձին վանկ, զոր օրինակ.

1 — 1 2
զու–արթ , զըւ–արթ .

1 2 — 1 2 3
նու–էրել , նըւ–էրել .

1 — 1 2
փու–առ , փըւ–առ .

1 — 1 2
թու–ել , թըւ–ել .

1 2 — 1 2 3
զու–արճ , զըւ–արճ ։

Բայց խիստ եւ աններելի են, օրինակ իմն, հօշը–ւէմ, կ–ը–էմ, ֆըը–ան, ֆըը–աֆ, եւ այլ նոյնպիսի երկարմունք, որ վայելուչ չեն հնչեր ականջի.

49. Տաղաչափական վայելչութենէն է՝ որ բաղաձայն տառք նախորդ կամ յաջորդ ձայնաւորի կամ թոյլ բաղաձայնի (հ եւ յ) վրայ թաւալին առանց երկարման հարկի. Ըստ այսմ անստգիւտ են հետեւեալ տողք.

«Որ ի քնար հոգետուէրիդ ըզհայրն հայոց երգես յերկինս։»—
«Հալածեա, զզլուխն՝ ահարեկ ի խոր՝ ահա Թարոյց ի խոյս։»—
«Լրութիւն է զգիշերն, եւ վխոնջ անդամ՝ չէր քուն պատէ։»—
«Ջնաւախիճն է տատանել ալեաց՝ բառնան կոյլին յաճախ։»—
«Ահզ ըզկոյր Թողուն սրտին՝ եւ ի վէր՝ անդ զոգիսն հանեն։»—
«Ցուցցէ զերկխօսութիւնն եւ զփոխելիսն արասցէ յայտ։»

50. Ոտանաւորի մէջ ներելի է կէս վանկ թողուլ ի վերջ տողին, երբ մանաւանդ յաջորդ տողն սկսի ձայնաւոր գրով կամ թոյլ բաղաձայնիւ, զոր օրինակ.

«Հայցեցէք, արդիւնարարք, Թօնուտ ամառն եւ պարզ ձըմեռն,
«Ի փոշի ձմերային....»—
«Մըխիմ համարձակեալ ըզսըրբութեան բանալ զաղբեր՝ն,
«Եւ զասկրին պաշտեմ նըւագ....»—

«Անսացէք միայն անսէք զաստուածատառ բարկութիւնն
«հեղեալ...։»—
«Ո՞րք ընկիզքն առին երկինք՝ զոր գիտեմք յայժ ճեպի եւ բարձր,
«ի շարժման...։»—
«Ըզհեսա պընդեալ փլուզանել փոյթ ըզհողակոյտըն Թանձրախուռն,
«յորդաբուխ...։»

51. Կէս կամ սուղ վանկն անշեշտ է ըստ Հայկան օրինաց տաղաչափութեան, այսինքն՝ կէս վանկիւ հատած չի վերջաւորիր երբեք. իսկ երբ պատահի կէս վանկ ի վերջ հատածին, հարկ անհրաժեշտ է երկարելով (Տես 17 եւ 46) կարդալ զայն յաջորդ հատածին սկիզբն՝ ուր չկայ շեշտելու տեղի, զոր օրինակ.

«Ի հակիրճըն[1]—նըշըըրտեան[2][3][4] լինիմ մըթին խըրթնածածուկ.

«Որ ի նուրբըն[1]—տըըն[2][3] տեմ[4] չիլք եւ ոգիքըն[1]—լըքանէն[2][3][4]։»—

«Ո՛վ երեքըն[1]—դոտանեայ[2][3][4], Թէեւ ձայնիւ հայրականաւ

Ցուղիղ անդըն[1]—բէքէ[2][3] եւ դու քեզէն ես իմաստուն,

Զայս քեզ առջիր ասացեալ՝ յեռեալ ի միտըըտ[1]—անձանաց[2][3][4]։»

Այս օրինակաց մէջ նոտրագիր սուղ վանկք չեն շեշտուած, եւ միացած են իւրաքանչիւրն յաջորդ նոտրագիր հատածին, ըստ նշանակեալ Թուոց։

52. Կէս վանկն այսպէս երկարելով յաջորդ հատածին հետ միացմամբ կարդալ՝ ներելի է Ա. երբ դժուարաւ ամփոփելի բաղաձայնք կը խճողին ըստ դիպաց, (Տես 47, հանդերձ օրինակօք), եւ Բ. երբ հարկ է մի կամ երկու եւ աւելի վանկ ստեղծել ըստ պահանջման չափուց, զոր օրինակ.

«Նախ ըզկոշտսըն յորսայսեալըս հոլանել դէմ հիւսիսոյ։»—

«Եւ առեալ հողմ ըզհըրդեհըն փոթորկեալ պըտուտկեցէ։»—

Ի նոր արեւս անվեհեր բուսակք զանձինըս հաւատան։—

«Ընդ երեսըս փոշւոյն հազիւ գըծեալ զհետըն թեթեւ։»—

«Եւ անդէն իբրեւ յուղեղըն անձկայրեացս հարկանի բոց։»

Օրինակացս մէջ մէն մի երկարեալ վանկ կ՚ամբողջացնէ իւր յաջորդ հատածն, որ առանց յաւելեալ վանկին պիտի լինէր սխալ ըստ չափու (Տես 24)։

Ծանօթութիւն

53. *Ըստ որում առանց ձայնաւորի կամ երկբարբառի վանկ չի կազմուիր (Տես 13), սովորութիւն է բազմաց ը ձայնաւորն յայտնի դնել ա՛նդ ուր ի բնէ կը հնչէ արդէն ը ձայնն, եւ ա՛յս պարզապէս ի գոհացումն աչաց. ուստի եւ կը կոչուի Աչավանկ, զոր օրինակ.*

«Այլ ըզկամըս մըշակին ագահութեան հերք այն լըցցէ
Որ կըրկին համբեր տօթոյ եւ կըրկնակի սառամանեաց։»—
«Ո՞չ նայիս ըզքըրքմահոտ որպէս բուրմունս յըղէ Տմոլոս,
Ըզժանիս փըղաց Հընդիկք, զիրգ Սաբայինք զիւրեանց կընդրուկ։»

Այս օրինակաց մէջ նօտրագիր ը ձայնաւորք դրուած են մի՛ միայն աչավանկ կազմելու համար, ուր ոչ նօտրագիր ը ձայնաւորք երկարումն են ըստ պահանջման չափուց եւայլն (Տես 46, 47 եւ 52)։

---

54. *Տաղաչափական միւս եւս ազատութեամբ ներելի է ի հարկին, վանկ մը պակսեցնելու համար, ձայ-*

նաւոր մը զեղչել, մանաւանդ ուր երկու նոյն եւ նման ձայնաւորք կը պատահին առընթեր. ձայնաւորի այսօրինակ զեղչման՝ ըստ տաղաչափութեան կ'ըսուի Սղումն։

55. Ինչպէս երկարման՝ նոյնպէս եւ սղման անվրէպ հարկ չկայ հայերէն տաղաչափութեան մէջ, զի Հայ լեզուն չունի խաղիւս (hiatus) ըստ արեւմտեան լեզուաց. ըստ հարկի չափուց միայն գործածական եղած է սղումն առ մեզ, թէ եւ ոչ առանց վայելչութեան։ Ուստի եւ բացարձակապէս խոտելի է սղման անդէպ անխտիր յաճախութիւնն ո'ւր ուրեք եւ լինի պատեհութիւն կամ հնարաւորութիւն։

56. Ընդհանրապէս տոմսաւորի մէջ զեղչեալ ձայնաւորի մը տեղ կը դրուի ապաթարց (') նշանն ո'ւր եւ դիպի սղումն, զոր օրինակ.

«Նա (ս) 'ւանիկ գայցէ եւ ժամ՝ զի առ վայրօքն արդիւնագործ։» —
«Եւ գերին փախըստական որկցի՝ (է) շըղթայս միւսանգամ։»

57. Բաց ի նոյն եւ նման ձայնաւորաց, կը սղին նաեւ աննման ձայնաւորք, երբ հանդիպին առընթեր։ Նոյն եւ նման ձայնաւորաց սղմունք կը տեսնուին վերի օրինակաց մէջ. — յորս դիտելի է նաեւ՝ թէ սղեալ ձայնաւորն է նուազ կարեւոր եւ չի պատճառեր հոմութիւն, այսինքն թէ դիւրին է իմանալ զայն առանց երկդիմութեան։ Իսկ աննման ձայնաւորաց սղման օրինակ են հետեւեալք.

«Իսկ նոցա (ը) 'մբոստուցեալ զինուորէին գաղտ ի դարանս։» —
«Ի ձորալիր հեղեղէ (ը) 'նկըլեալ յանցին ի ձմերանի։» —
«Ապ՝ (ս) եթէ ոչ, բնաւ երբեք այսպէս պայծառ չէր յայտ եկեալ։»

Բայց այս աննման ձայնաւորաց սղմունք սովորական չեն տոմսաւորի մէջ։

58. Յաճախ ընդ եւ ըստ նախադրութիւնք կը սղին

վայելչապէս՝ միանալով նախորդ ձայնաւոր տառին կամ երկբարբառին, զոր օրինակ.

«Արդ ելեալ նաւէին նոքա (ը) 'նդ շաւիղըն խոնաւուտս»—
«Ոչ քան զայս ոք լեպեշտի (ը) 'նդ Իլիոնիւ եկեալ էր այր»—
«Իսկ քաղաքիս յանդիման ելէ (ը) 'նդ առաջ ելից նըման»—
«Աքսիոս, որոյ (ը) 'նդ երկիր՝ ականակիտ ծաւալին ուխքն»—
«Ցոստաննէն անգամ խլեացէ. իմ զի կայ (ը) 'նդ կոխւ եւ ընդ օճան»—
«Բաժանեալ յերկուս՝ ընդ իս եւ (ը) 'նդ երկնաւորըն Թագաւոր»—
«Հեկտորի Թէ (ը) 'նդդէմ ոք այժմ ի դանայեանց չելանիցէ»—
«Թէ զի (ը) 'նդդէմ Պոսիդոնի բըռնամարտիկ իսկ զօրացեա»—
«Եւ առաջին Թընդէր զետին (ըն) 'դոփիւք նոցին ու երիվարացն»—
«Ոչ եւս նոքա մեկուսի կացին (ըն) 'դ երկար, զի սկիզբն արար»—
«Եւ նոքօք յարուցեալ աւէին դատ մի (ը) 'ստ միոջէ»—
«Զօրութիւն մեծ զինքն ընկճէ (ը) 'ստ դատակըն քին պատուհասեալ»—
«Որ զԱնդրոմեդ տանի յայնկոյս ծագաց երկրի (ը)'ստ ատլանդիկ ծով»—
«Է որ արու, է որ էգ, քանզի (ը) 'ստ հաճոյս ռոնուն ոգիք»

59. Երկբարբառն ե– կը ողի նոյնպէս վայելչութեամբ ձայնաւորէ առաջ. այսպէս նաեւ ո– երկբարբառն՝ որ գործածական է դուն ուրեք գրաբար տառնաւորի մէջ, զոր օրինակ.

«Բայց, արքայ, եւ դու քեզէն խորհեսջիր քաջ, (ե) –պլում անսաս»—
«Երկրի (ե) –արեգական, առցուք մեք զառն Արամազդայ»—
«Վայելեալ Թերեւս յընտիր ընտիր զառանց ո–այծից ճենճերս»—
«Պելիսեանն ելեալ գընաց ի վրանս ո–ի նաւս հարԹայարմարս»

60. Երկարման եւ սղման այս բազմապիսի ձեւոց մէջ՝ բարւոք ճաշակն է միշտ առաջնորդ, զոր հարկ է թեքել եւ կրթել ընտիր գրուածոց ստէպ եւ մտադիր ընթերցմամբ։

ՄԱՍՆ Բ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԹՈՒԱԿԱՆ ՈՏԱՆԱՒՈՐ

61. *Թուական կը կոչուի ոտանաւորն որ կը կազմուի ըստ թուոյ վանկից, սահմանեալ պէսպէս չափոյ համեմատ, այսինքն՝ թուական ոտանաւորի էութենէն է հաւասարավանկ լինել տող ընդ տողի, ուր չափականն էր հաւասարաչափ տող առ տող ըստ կանոնաց ամանակի։*

62. *Կը հետեւի ուրեմն որ թուական ոտանաւորի մէջ չկայ տեղի ամանակի կիրարկման, այն է՝ վանկից ձայնական երկարութեան եւ սղութեան. զի թուականն օրէն է յօրինել ըստ թուոյ վանկից կամ ոտից, այլ եւ այլ չափովք։*

63. *Բայց ի կանոնաց ամանակի, թուական ոտանաւորի մէջ ի կիր արկանելի են առ հասարակ մի եւ նոյն կանոնք որ կը վերաբերին վանկի, հատածի, շեշտի, երկարման եւ սղման, հանդերձ մանր հրահանգօք, զորս տեսանք Ա. Մասին մէջ։*

64. *Թուական ոտանաւորն ունի այլ եւ այլ չափ, սովորաբար՝ 3–12 վանկ. ըստ այսմ կը կոչուի Երեքոտնեան, Երկոտասանոտնեան, հանդերձ այլովք, ըստ թուոյ վանկից կամ ոտից։ — Վանկ եւ ոտք նոյնանշան են թէպէտ թուական տաղաչափութեան մէջ, բայց դարձեալ*

անդէպ չէ երկու վանկն հաշուել մի ոտք ըստ չափականութեան (Տես 36)․ եւ այդպէս զուգավանկ տողեր (4,6,8,12) անուանել Երկոտնեան, Վեցոտնեան, եւայլն ։

65· *Թուական ոտանաւորն, որ կը կոչուի նաեւ Քնարական, ի վաղուց անտի յատուկ է առ մեզ բանաստեղծական նուագաց, որ ըստ պէսպիսութեան նիւթոց կարեն լինել Երգ, Գեղօն, Մրմունջ, Տաղ, Օրհնութիւն, Արձանագիր, Տապանագիր, Առակ, Ցուց եւ այլ մանր քերթուածք ։ — Գլխաւորապէս Ժ.–ԺԲ. դարուց հայ մատենագիրք ոմանք, յանուանէ՝ Նարեկացի, Մագիստրոս եւ Շնորհալի, յօրինած են այսօրինակ բազմապիսի քերթուածներ՝ առաւել կամ նուազ կանոնաւորութեամբ ։ Զարդիս թուական ոտանաւորն հասած է իւր կատարելութեան ըստ ամենայն հանգամանաց ։*

66· *Թուական ոտանաւորի մէջ մասնաւոր մտադրութեան արժանի են Անդամատութեան կանոնք, որ ունին այլ եւ այլ ձեւեր՝ ըստ զանազանութեան չափուց, զոր կը տեսնեմք ի ստորեւ ։*

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԱՆԴԱՄԱՏՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒԱԿԱՆ ՈՏԱՆԱՒՈՐԻ

67· *Ըստ անդամատութեան՝ թուական ոտանաւորն ունի կրկին ազգ, Հատածաւոր եւ Անհատած․ վեցոտնեան չափէն մինչեւ երկոտասանոտեանն՝ հատածաւոր են․ իսկ հնգոտնեանէն մինչեւ միոտանին՝ անհատած կամ միանդամ ։*

68. *Հատածաւորք կ'անդամատին հետեւեալ ձեւով.*

Ա. Վեցոտնեանն՝ 3—3=6.
Բ. Եօթնոտնեանն՝ 4—3=7.
Գ. Ութոտնեանն՝ 4—4=8.
Դ. Իննոտնեանն՝ 5—4 *կամ* 3—3—3=9.
Ե. Տասնոտնեանն՝ 5—5=10.
Զ. Մետասանոտեանն՝ 4—4—3=11 *եւ*
Է. Երկոտասանոտեանն՝ 4—4—4 *կամ* 6—6—12։

— Այս եօթն ձեւոց մէջ աւելի գործածական են Ա. Գ. Ե. Զ. եւ Է. (կրկին ձեւովն)։ Վերջնոյն երկրորդ ձեւն, 6—6, *որ Աղեքսանդրեան կը կոչուի, նմանութիւն է Գաղղիացւոց վեցաչափ թուականին, թէպէտ ոչ այնչափ ընդհանրացած առ մեզ։*

69. *Անհատածք կամ միանդամք չունին որ եւ է բաժանումն կամ անդամատութիւն։ Հնգոտնեան, չորեքոտնեան եւ երեքոտնեան չափք ունին յաճախ պիտանութիւն. իսկ երկոտնեանն եւ միոտանին՝ դուն ուրեք, ձեւի մը համար մանաւանդ քան իբրեւ ոտանաւոր։*

ՕՐԻՆԱԿՔ

ՀԱՏԱԾԱՒՈՐ ՉԱՓՈՒՑ

Ա. — ՎԵՑՈՏՆԵԱՆ (3—3).

«Ցօղալից հոյլք ծաղկանց,
Ի մեղմ շունչ զեփիւռի,
Մարգարիտ ցանեն ջինջ
Ի կուսին գերեզման։»

Բ. — ԵՕԹՆՈՏՆԵԱՆ (4—3)

«Ո՛չ ովկէան խոր ալեօք
Սըրբէ զայս բիծ արիւնոտ ,
Ո՛չ դըրախտի վարդք բոլոր
Ջընջեն զայս հոտ զազրութեան ։»

Գ. — ՈՒԹՈՏՆԵԱՆ (4—4)

«Ո՛չ պարծիմ ես իբրեւ ըզքոյն
Ունել սեղան արքունական ․
Այլ ոչ ոք անդ վըրդովէ զիս ․
Ուտեմ ըզճաշ իմ ես հեշտիւ ։ »

Դ. — ԻՆՆՈՏՆԵԱՆ (5—4)

«Կենդանի ջըրոյ ակն յորդաբուխ
Ոռոգանէ շուրջ զանդս աշխարհին ․
Լընուն տոհմականք առատապէս
Ըզտունս համբարաց ամ ըստ ամէ ։ »

ՆՈՅՆ (3—3—3)

«Մինչ նըւագ քո քաղցրիկ լիցի լու
Ի լռութեան մեծաշուք գիշերոյ ,
Ո՛ հաւիկ , իմ պըւէտ մենութեան , .
Ոչ գիտես թէ զամ քեզ ես ըղձեմ ։

Ե. — ՏԱՍՆՈՏՆԵԱՆ (5—5)

Բայց հանդիպէր այրն այլուր վըտակի ,
Որոյ ջուրց հոսումն անծուփ եւ խաղաղ ,
Հանդարտիկ քընոյ պատկեր ճըշմարիտ ,
Տայր նըմա կարծել թէ անցցէ դիւրեաւ ։ »

Զ. — ՄԵՏԱՍԱՆՈՏՆԵԱՆ (4-4—3)

«Աստ խնդութիւն ոչ ի կատար հաս երբեք .
Տանջի հոգի աստ ի հաճոյս իւր ի սպառ .
Ուրախութիւն մարդոյ փոխի դառն ի վիշտ ,
Եւ հեշտութեանց ցանկ հեծութիւնք գան ընդհետ ։»

Է. — ԵՐԿՈՏԱՍԱՆՈՏՆԵԱՆ (4—4—4)

«Աղուէս մի դեռ մանուկ , սակայն յոյժ նենգաւոր ,
Ետես նըժոյգ զոր ի կեանս իւր ոչ էր տեսեալ ։
Ասէ ցըգայլ , տակաւին խակ . ՚Աճապարեա ,
Անասուն մի ի մարգըս մեր ճարակի խոտ՚ ։»

ՆՈՅՆ (6-6)

«Մահացու վէրս առեալ ի թեւաւոր նետէ՝
Թռչուն մի զիւր տըխուր ճակատագիր ողբայր .
Եւ ասէր , ի ցաւոյն վերայ կըրեալ նոր ցաւ .
՚Իցէ՞ արժան լինել նըպաստ յիւր եղկութիւն՚ ։»

ՕՐԻՆԱԿՔ.

ԱՆՀԱՏԱԾ ՁԱՓՈՒՑ

ՀՆԳՈՏՆԵԱՆ

«Ա՛ստղ ի փոթորկի ,
Ծաղի՛կ է ի խորս ,
Ճաճա՛նչ որ փայլէ
Ի ծըփին ալիս ։»

ՉՈՐԵՔՈՏՆԵԱՆ

«Խորհրդաւոր
Քում Նըւագին
Ունկն ես դընեմ
Ընդ զըւարթունս։»

Իսկ հետեւեալ օրինակին մէջ, որ է տապանագիր, խառն կ'երեւին անհատած չափք, միատանիէ մինչեւ հնգոտնեան, յօրինուած ըստ պատշաճութեան ձեւոյն.

ԱՍՏ
Ի ՔՈՒՆ
ԱՐԴԱՐՈՑ
ԿՈՅՍՆ ԱՆԱՐԱՏ
ՆԸՆՋԷ ԽԱՂԱՂԻԿ
ԵՐԱՆԱՒԷՏ
ՈՒՆԵԼՈՎ
ԴՐԱԽՏԻ
ԱԿՆ
Ի ՀՈԳՈՑ ՁԵՐԾ
ՀՈԳԻՈՎ ԱՆԲԻԾ

70. Բաց ի հատածաւոր եւ անհատած չափից, Թուական ոտանաւորն կը յօրինուի նաեւ Խառն չափովք, այսինքն՝ մի եւ նոյն ոտանաւորի մէջ անհաւասար տողեր դնելով ըստ պէսպէս պահանջմանց, երբ մա՛նաւանդ հարկ լինի հետեւիլ բնագրին, եթէ թարգմանութիւն է, եւ պատշաճեցնել այս կամ այն եղանակին՝ եթէ երգ է յօրինելի ոտանաւորն, այլովքն հանդերձ. — Թող թէ երգելի ոտանաւորք ընդհանրապէս կ'ունենան Կցորդ, համեմատաբար աւելի կարճ չափով, ի դիւրութիւն ստեղծելի եղանակին պէսպիսութեան. — զոր օրինակ.

ԽԱՌՆ ՉԱՓՔ

«Աքսիցըն տոհմ,
Որպէս կըղզոյ,
Չկամի երբեք բարիս մըկանց .
Եւ թէ չէին անձուկ դըրունք
Որջոյն սոցա,
Անասունքն այն երկայնողունք
Նախճիրս արեան մեծ գործէին,
Որպէս կարծեմ ։»

«Ո՜հ յաղջըկանց, մեծամիտ յոյժ,
Կարծէր գտանել իւր ամուսին
Մանուկ, առոյգ եւ գեղեցիկ, հեզ եւ համբոյր . . .
Նա կամէր նաւ թէ ունիցի
Այրն ըստացուած, ծընունդ, հանճար,
Եւ ըզգընաւ իսկ՝ համառօտիւ ։»

71. Թուական ոտանաւորի մէջ չորս, վեց եւ ութ տողք յաճախ անջատ գրուելով՝ կը կազմեն առանձին մաս որ կը կոչուի Տուն ։ Ընդհանրապէս երգք եւ այլ մանր քերթուածք այսպէս տնատեալ կը յօրինուին, համաչափ կամ անհաւասար (խառն) չափովք, զոր պիտի տեսնեմք օրինակաց մէջ ։

72. Տնատութիւնն անհրաժեշտ պայման չէ հայերէն ոտանաւորի . բայց զարդիս եկամուտ սովորութեամբ յաճախեալ է առ մեզ տնատեալ ոտանաւորն, որ եւ ունի բազում ուրեք ոչ դոյզն վայելչութիւն, որպէս պիտի տեսնեմք յետոյ ։

73. Թուական ոտանաւորին մեծ վայելչութիւն է յանգը, զորմէ յաջորդ յօդուածով ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՅԱՆԳ

74. Ոտանաւորի մէջ երկու կամ աւելի տողից նոյնաձայն վերջաւորութիւնն կը կոչուի Յանգ ։ Այսպէս են հետեւեալ նոյնաձայն վերջաւորութիւնք.

«Ըղձամք հոսել արտասուաց ծիշտ ,
Եւ կամ ունել ի սըրտի վիշտ ։ —
Ե՛կ մօտ առ իս , եւ տացեն մեզ երանէ ,
Զի յերկրի աստ մընալ չէ քեզ արժանէ ։ —
Ըղձան ուրախութեամբ , սիրով իսկ արդարեւ ,
Թէ բարերար էր կինն որ ետ նոցա զորեւ ։ »

75. Ամէն տաղաչափեալ գրուած որ յօրինեալ է այսպէս նոյնաձայն վերջաւորութեամբ՝ կը կոչուի Յանգաւոր ։ Սովորաբար Թուական ոտանաւոք , մա՛նաւանդ որք կը յօրինուին կարճ չափովք , կը գրուին առ մեզ յանգաւոր ։

76. Իսկ այն ոտանաւորք որ չունին տող ընդ տողի նոյնաձայն վերջաւորութիւն՝ կը կոչուին Անյանգ . (Տես 69 օրինակներն , եւ 10) ։

77. Յանգաւոր ոտանաւորն օտարամուտ է առ մեզ . Գրիգոր Մագիստրոս , ԺԱ. դարու մէջ , Արաբական նմանութեամբ յօրինած է զառաջինն յանգաւոր տաղաչափութիւն , թէ եւ թերի կամ անարուեստ . ապա Ներսէս Շնորհալի , ԺԲ. դարու մէջ , կանոնաւորած է զայն ըստ արուեստին , եւ յօրինած է բազմաթիւ ոտանաւոր ։ Անտի եւ այսր հետզհետէ կատարելագործուելով՝ յանգաւոր տաղաչափութիւնն ունի զարդիս որոշ եւ ճշդեալ կանոններ ։

78. Յա…

Հնչման…

Ձ…

Հ

Գա

Խա…

Թ…քէ

Գ…քէն

Ա…րէ ,

Մ…րէք .

Միջա

վերջաւորի

գրութեան …

Միջակ յ

Անկան , ոչ…

Երկան . հէ…

Գամ , կո…

Անդգամ . կարկ…

Գնայ , հաստ…ն

Անխնայ . երեկո…ն .

Ցա… , գէր ,

Մ…ացա… . կէր .

Տկար է յանգն՝ երբ ձայնին միայն մէկ ձայնա…

ուեւեալ պատկերին մէջ որոշ կը տեսնուին հինգ
ւիպար յանգաց օրինակք միանգամայն .

ՄԻՋԱԿ	ՏԿԱՐ	ԳԻՏԱԿ	ՎԵՐՋԸՆԹԵՐ
Կէր ,	Ջէ ,	Աստց ,	Ծուրծել ,
Էկէր .	Հարէ .	քասաց .	Վուրծել .
..եմ ,	կոյր ,	Բշկան ,	յանդէ ,
.եմ .	զէմոար .	շաչկան .	խանդէ .
..կոր ,	պոյ ,	գեպոց ,	սուրդենէ ,
..կոր ։	անկայ ։	ծերոց ։	վուրդենէ ։

կամ ճոխ յանգն որ իւր լրումն առած
.էն կամ վանկէն եւ կամ բառէն՝ կը
անգ , զոր օրինակ .

— ըն տանէ ,
ընտանէ .
ուրդ կան ,
մուրդկան .
քաշխան ահեղ ,
ոբխանահեղ ։

..ին վայելչութիւն է ստանա-
.նալ բանազբօսիկ կամ ան-
.նի յարուեստակութիւն ։

..ւորի մէջ « կամ » ձայ-
..յ նմանաձայն երկբար-
..հայնաւորաց (« կամ »)
, տառն ի գոհացումն
.մբ նմանեցուցած
..ւի Աչայանգ , ինչ-

այս..
սարակ .
մանաց ,
են սրուեստ..
Պիտակ յ..
Ծաշնէ , ..
Թաղարէ . ..

Ի տանէ, երթայ, գանել, գործելոյ, որդմանթեան,
Ի կարգէ. անսայ. փորել. խօսելոյ. տանջանքեան.
Խոտաւէտ, հայրէն, խօշէան, տնակ, շարժման,
Ծաղկաւէտ. քաղցրէն. հնչէան. Թըրակ. խօսման.
Մարդկեղէն, դպրոց, հիւանդոտ, հացուտ, աւեր,
Ոսկեղէն. ծաղկանոց. եռանդնոտ. վէմուտ. վառնէր։

81. *Նոյնպէս պիտակ յանգ են իբրեւ նոյնաձայնութիւն կրկնուած հոմանիշ անուանք, զոր օրինակ.*

Այր, տէր, անբան, մաղ,
Սկեսրայր. տանուտէր. մեծաբան. մանրամաղ.
Եղբայր, տիկին, զօրաւոր, տնտես,
Մօրեղբայր. տանտիկին. հզօրաւոր. ամենատես։

82. *Բայց օրինաւոր յանգ են մի եւ նոյն անուանք կամ ածանցիչ մասնիկունք՝ որ կը կրկնուին տարբեր նշանակութեամբ, զոր օրինակ.*

Այր, որբ, ողորմ, սաստիկ, մայրենի,
Քարայր. եղնորբ. անողորմ. մարդիկ. նանենի.
Որդեակ, հարցուկ, խաղենի, դժնեայ, այրի,
Եօթնեակ. մանուկ. թթուենի. միօրեայ. ջրի։

83. *Դարձեալ օրինաւոր կը համարուին վերջընթեր յանգք, թէ եւ յանգաւորեալ բառից վերջաւորութիւնք կազմուած լինին նոյնակերտ մասնկամբք, զոր օրինակ.*

Կապակիմ, տանդեին, կարթեաց, սանձիցէ,
Ցապակիմ. վկանդեին. հարթեաց. գանձիցէ.
Դաշտի, կապարայց, է գանէ, պատատա,
Վաշտի. սապարայց. է սանէ. անպատա.
Խորով, գերել, ախտաւոր, լուսաթեր,
Ջորով. ոսկերել. թախտաւոր. թասաթեր։

Հետեւեալ պատկերին մէջ որոշ կը տեսնուին հինգ կերպ տիպար յանգաց օրինակք միանգամայն .

ՃՈԽ	ՄԻՋԱԿ	ՏԿԱՐ	ԳԻՏԱԿ	ՎԵՐՋԸՆԹԵՐ
Տանէ ,	Կէր ,	Ձէ ,	Ասաց ,	Ծործել ,
Գատանէ .	Եկէր .	Հատէ .	քասաց .	Հործել .
Կատար ,	քեմ ,	կայտ ,	Բշխան ,	յանդէ ,
Սատար .	ասեմ .	վէմատ .	շողխան .	խանդէ .
Բարակ ,	կամակոր ,	գայ ,	գետոց ,	սարդենէ ,
Գառնակ :	կօշկակոր :	անկայ :	ծերոց :	հարդենէ :

84· *Միջակ կամ ճոխ յանգն որ իւր լրումն առած է նախընթաց տառէն կամ վանկէն եւ կամ բառէն՝ կը կոչուի Կցուածով յանգ , զոր օրինակ .*

ՄԻՋԱԿ

— ս տար ,
աստար .
— մ որդ ,
մորդ .
— զ որկ ,
բորկ :

ՃՈԽ

— ըն տանէ ,
ընտանէ .
որդ կան ,
մորդկան .
քորէան ահեղ ,
որէանահեղ :

Կցուածով յանգն ինքնին վայելչութիւն է ոտանաւորին . բայց հարկ է զգուշանալ բռնազբօսիկ կամ անդէպ յաճախութենէ որ կը տանի յարուեստակութիւն :

85· *Երբ յանգաւ ոտանաւորի մէջ ա կամ օ ձայնաւորք պիտի յանգին այ կամ օյ նմանաձայն երկբարբառի մը հետ , յայնժամ պարզ ձայնաւորաց (ա կամ օ) վրայ սովորութիւն է յաւելուլ յ տառն ի գոհացումն աչաց ։ Այս յ տառին յաւելմամբ նմանեցուցուած յանգն ըստ տաղաչափութեան կը կոչուի Աչայանգ , ինչ-*

պէս տեսանք վանկից կազմութեան մէջ՝ Աչավանկը · (Տես 53)։ Այսպէս աչայանգ են հետեւեալք.

Ի վերայ, աղբայ, փոհանայ, յառայ,
Նորայ. հարա՛յ. ահա նայ. տառա՛յ։

Բայց սխալ է աչայանգ կազմել ուր յ տառն հնչական է յանգելի բառին վրայ, այսպէս.

Գայ, հայ, խոյ, վայ, ծայ,
Աղայ. ահայ. հառա՛յ. չա՛յ. լառա՛յ.

որք եւ ոչ իսկ նմանաձայն (յանգ) են, ինչպէս յայտնի է։

86. Երբեմն անյանգ ոտանաւորի մէջ դիպուածով յանգ կը ձեւանայ, կամ երկանգամ ոտանաւորի մի եւ նոյն տողին մէջ երկու նմանաձայն վերջաւորութիւնք յանգ կազմելով՝ տողն յերկուս կը բաժնեն իբրեւ կրկին յանգեալ տողեր. այսպէս ըստ դիպաց ձեւացեալ նոյնաձայնութիւնն կը կոչուի Պատահական յանգ։ Երկու պարագայից մէջ եւս զգուշանալ հարկ է պատահական յանգէ, որ խոտելի է ըստ արուեստի տաղաչափութեան։

87. Թէպէտ ճոխ յանգն ինքնին առաւելութիւն է միջակին վրայ, մանաւանդ թէ մեծ զարդ եւ վայելչութիւն ոտանաւորի, բայց, ըստ ինքեան դժուարագիւտ, յաճախ տեղի կուտայ բռնազբօսիկ ասացուածոց, մինչեւ իսկ բանին իմաստը կամ, եթէ թարգմանութիւն է, բնագրին հարազատութիւնը զոհելու գրական սերճանաց. ուր համեմատաբար միջակ յանգն է ո՛չ միայն դիւրագիւտ, այլ եւ բաւական առ ի զարդ եւ ի գեղեցկութիւն ոտանաւորին։ Այս տեսութեամբ միջակ յանգաւ հարկ է շատանալ եւ չլինել ըղձետ ճոխին, բայց եթէ ինքնին ներկայանայ այն առանց բռնազբօսիկ ճըգանց։ — Թող թէ տկար յանգն իսկ ներելի է երբեմն,

քաղմաթիւ միջակ յանգաւ տողեց հետ , երբ նիւթապէս հնարաւոր չէ լաւագոյնն՝ առանց ստանանելու իմաստին կամ ճշգութեան ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԴԱՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱՆԳԱՑ

88. Թուական ոտանաւորի մէջ նոյնաձայն վերջաւորութեանց յաջորդութիւնն , որ ըստ կամս կը լինի այլ եւ այլ կերպ , կը կոչուի Դասաւորութիւն յանգաց ։

89. Յանգաց դասաւորութիւնն , ըստ սովորութեան , չորս կերպիւ կը լինի . — 1. երկու տող յաջորդաբար նմանավերջ (յանգեալ) . — 2. առաջին տողն երրորդին եւ երկրորդ տողը չորրորդին հետ նմանավերջ . — 3. առաջին տողը չորրորդին եւ երկրորդ տողն երրորդին հետ նմանավերջ . — 4. երկրորդ եւ չորրորդ տողք , կամ առաջին , երկրորդ եւ չորրորդ տողք միայն նմանավերջ ։ Ըստ այսմ Ա. դասաւորութիւնն կը կոչուի Զուգընթաց , Բ.ը՝ Հիւսեալ , Գ.ը՝ Գրկախառն եւ Դ.ը՝ Կրկին ձեւոմն՝ Ընդհատ ։

ՕՐԻՆԱԿՔ

ԶՈՒԳԸՆԹԱՑ

«Սեսոստրիս , զառաջինն , աշխարհակալ հզօր ,
Յեգիպտոս ի ձաղանս հանէր հանապազօր
Թագաւորս աշխարհաց բազմաց երկաթակապ ։
Այլ յերկրին որ ուսմամբ էր այնպէս հոյակապ՝
Այն մանաւանդ էր մեծ , զի օրէնք հանապազ
Թագաւորաց իսկ կայր յետ մահուն դատախազ ։»

90. *Տաղաչափին ազատութեան թողուած է՝ մի եւ նոյն ոտանաւորի մէջ դասաւորութեանց չորս նշանակեալ ձեւերը խառն ի կիր արկանել, կամ նոյն եւ միձեւը պահել բովանդակ ոտանաւորին մէջ։*

91. *Յաջորդաբար չորսէ աւելի նոյնաձայն վերջաւորութիւնք կամ յանգեալ տողք խոտելի են ըստ արուեստի տաղաչափութեան, իբրեւ մենաձայն եւ տաղտկացուցիչ։ Պէսպիսութիւնն առաւել քան յարձակ գրութեան՝ ոտանաւորին մէջ է խնդրելի։*

Նախնեաց յանգաւոր տաղաչափութեան մէջ այս նշանակելի թերութիւնը, բազում ուրեք միաղրութեամբ յաճախեալ, կարի անհամ եւ ցուրտ կը թուի արդի ճաշակին, որ իրաւամբ նախանձայոյզ է արուեստին նրբութեան եւ ազնուութեան։

Դիտելիք

Մինչեւ ցայս վայր աւանդեալ կանոնք ու ծանօթութիւնք, որչափ կայր տեղի այս համառօտ դասագրոց մէջ, տեսականապէս լինին թերեւս բաւական յուսումն տաղաչափութեան արուեստին, որ գեղեցկագիտութեանց դժուարին ճիւղն է անտարակոյս՝ իբրեւ առանձինն լեզու բանաստեղծութեան. բաց ի գործնականին՝ բազում ինչ կը մնայ տակաւին ի միտ առնուլ անստգիւտ ոտանաւոր յօրինելու համար հին կամ արդի հայերէնիւ։ Եւ այսմ առաջնորդ է մի միայն տաղաչափական խնամեալ գրուածոց մտադիր ընթերցումն ըստ ազգի ազգի չափուց, զորս պիտի գտնեն հետամուտք ի ստորեւ յառաջ բերուած օրինակաց մէջ։

Միտ դնել հարկ է մանաւորապէս տաղաչափական լեզուին, որ բազում հանգամանօք կը տարբերի արձակէն. առանց քերականութեան կանոնաց դէմ մեղանչելու՝ տաղաչափական լեզուն կ՚ընծայէ բազմապիսի ազատութիւն քերականական շրջուն ձեւոց որ, իբրեւ պայման արուեստին, ի հարկէ իմն պահանջելի են չափական գրուածոց մէջ, թէ եւ դուն ուրեք ունենան տեղի յարձակ գրութեան. եւ ա՛յս ոչ զուտ գրաբար ոտանաւորի մէջ միայն խնդրելի է ըստ տանելոյ լեզուին, այլ եւ աշխարհաբար ոտանաւորի մէջ՝ որում մեծ վայելչութիւն է հարկաւ գրաբարախառն լինել։ Առանց շրջուն ձեւոց, առանց պերճ ու սեղմ ոճոյ, թող եւ տափակ կը մնան չափական յօրինուածք։

Ի մի բան՝ լեզուի հմտութիւն եւ կիրթ ճաշակ հարկաւոր են տաղաչափին, եթէ չ՚ուզեր լինել միջակ, որ չէ իւիք ներելի՝ ըստ հռչակաւոր առածին Որատեայ.

«Քերթողաց՝ ոչ մարդ ոչ դիք ոչ սիւնք ներեն չինել միջակ։» (*)

(*) Տող 372։

ՕՐԻՆԱԿՔ

ՕՐԻՆԱԿՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՉԱՓՈՒՑ

ԿԵԱՆՔ ԱՌՆ ՄՇԱԿԻ

Մըշակն արդիւնարար կոր արօրով վարէ զերկիր․
Անդուստ ամին արարք, անտի զթոռնեակս եւ զհայրենիս
Տածէ անտի զշոկ նախրաց եւ զզըւարակս արժանաւորս։
Եւ ոչ դուլ առնու երբէք՝ մինչեւ տարին մըրգովք զեղու
Կամ որդւովք խաշանց եւ կամ ՚ի դեղետրեան հասկաց որայս,
Եւ ծանրէ տոհմականօք զակօսս՝ յաղթօղ լեալ համբարաց։
Եկըն ձըմեռն, ՚ի մամուլս՝ հատքըն լեսուն սիկիոնեանք,
Խօզք դառնան կաղնով բերկրեալ, անտառք մաթուզ մատուցանեն,
Եւ աշունն առաջի զազգ ազգ պըտղոց հասուցանէ,
Եւ ՚ի մարմանդըս բըլրոց եփին անոյշ բարձր այգեկութք ։
Անդ քաղցրիկ մանկըտեակք շուրջ ՚ի համբոյր կախին շըրթանց,
Պարկեշտ եւ ծընգասէր պահէ տընակն ըզսըրբութիւն։
Կաթնաբուխ տարածեն ըստինս երինջք, եւ գէր ամիկք
՚Ի զըւարթ մարգագետին կան ոգորեալ խեթկիչ եղջերբք։
Նա զտօնուտ խըմբէ զաւուրս եւ զանձն հեղեալ ի դալարիս,
Ուր հըրատ անդ ՚ի միջի, լընուն ընկերք դաշտ թաթաղուն,
Քեզ, Սպանդարամետ, ձօնեալ նըւէր՝ ըզքեզ կարդայ,
Եւ հովուաց սուր սըլաքաց դընէ հանդէս ՚ի նըշդարին,
Եւ զբիրտ անդամն հոլանէ ՚ի շինական ըմբըշամարտս։
Զայս երբեմըն վարեցին կենցաղ նախնի սաբինեցիք,
Զայս Հռեմոս եւ եղբայրն, այսպէս աճեաց քաջն Ետրուրէ,
Եւ Հըռովմ քան զամենայն գեղեցկագոյն էից ցուցեալ՝
Եօթնաթիւ ՚ի մի բըլուրս յինքըն պատեաց շուրջ պարըսպաւ։

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ (1)

ԳՈՐԾՔ ՄԵՂՈՒԱՑ

Եկ արդ բեր ըզմեղուաց [illegible] [illegible]
Ըզբնութիւնս ասից որպէս, որում փոխան նոքա ձայնիցն
Նուագաւոր հընչմանց Կուրետաց եւ ձայնաւոր պղնձոյն ըզհետ
Զերկնից արքայն սընուցին 'ի քարայրըն Դիկտէական։
Սոքա եւեթ ըզծընունդս հասարակաց ունին եւ զտուն,
[illegible] 'ի քաղաք՝ մեծ օրինօք վարեալ կենցաղ.
Սոքա միայն զհայրենի [illegible] յարկս եւ ճանաչեն.
Հանդերձելոյ ձըմերայնոյն յամարայնի յառաջագոյնք
Ջեռն 'ի գործ արկանել եւ 'ի մէջ ցցուածըն դընեն։
Քանզի կէսք ըսկեն [illegible] դաշամբք ուխտից յանդըս [illegible].
Այլք 'ի յորմածըս զաւթիցն առնել զարտասուս ըզնարգիսի
Եւ սոսնձ թանձր 'ի կեղեւոց դընեն մարզոց հիմն առաջին,
Եւ ըզկնի կառուցանեն այնուհետեւ ըզմոմըն մած.
Ըզզարգուն մանկութիւն՝ ըզյոյս ազգին դայեկեն կէսք,
Այլք ըզմեղրըն սուրբ սերտել պարզեն բըջջոց լոյծ օշարակ։
Են՝ եւ ոյց առ դուռս եհաս վիճակ պահպանութիւն.
Եւ դէտ կան փոփոխակաւ ամպոց երկնից եւ անձրեւաց,
Զեկաւորաց կամ ըզբեռն առնուն, կամ գունդ հրոսակ կազմեալ
Ըզզոսեխուլն ջոկ անգործ հանեն վանեալս 'ի սըրահից.
Վաստակն եռայ եւ բուրէ մեղր 'ի ծոթոր անուշահոտ։
Զերդ Կիկլոպայք երբ հապճեպ՝ շանթս 'ի հալուն զարբնեն ձուլից,

---

(1) Թարգմ. ի լատիներէնէ Հ. Ա. Կ. Բագրատունի. — Գիրք Բ. տող 516—543։

Կէսք 'ի փուքս արշաւէնիս ըզալիքս օդոյ առնուն եւ տան,
Ըզպըղինձաքն շառաչուկս 'ի յեռ մըխեալ շըրդեղեն. այլք.
'Ի ներքոյ կանգնեալ սալիցն եռնէ 'ի Թայ Թընդեալ հնձէ,
Նոքա զբազուկս ընդ իրեար մեծաւ ուժով բառնան կարգաւ
Եւ ամրապինդ աքցանօք կալեալ զերկաԹըն շըրջըշըրջեն.
Ոչ ընդհատ, որէն Թէ զփոքր ընդ մեծ իցէ համեմատել,
Ընդաբոյս սէր համբարոց ըզկեկրոպեան ճեպէ մեղուս
Ըզմէն մի յիւր քաղաքում. հինօրէից' 'ի խնամս աւանդ,
Պահել ըզպան խորըսխաց եւ առն կազմել ամենարուեստ.
Իսկ մանկագոյնք յանազան զառնան պահու փառաւորեալք
ԾաԹրընով բարձք հեծեալ, կրծեն աստ անդ եւ ըզմաԹուզ,
Խաժագոյն զուռենիս, ըզշէկ քըրքում եւ ըզնարդոս,
ԸզԹըմբի պարարտաբեր եւ ըզյակինԹըն զերկնագոյն։
Մի հանգիստ գործոյ ընաւից, մի բոլորից աշխատուԹիւն.
Այգուն դիմեալք ընդ դըրունս' այլ ոչ երբէք դու'լ եւ դադար.
Եւ յազդել երեկորոյ դարձ յարօտէ առնել մարգաց,
Յայնժամ 'ի տուն ընԹացեալք, յայնժամ մարմնոց տանին դարման.
Ձայնք հընչեն, եւ առ սեմովք ուանդաստակօք շըշ.նչեն շուրջ։
Իսկ ապա 'ի սըրսկապանս իւրեւ մըտեալ պատըսպարին,
ԼըռուԹիւն է զգի.երն, եւ զխոնջ անդամս' իւր քուն պատէ.
Բայց յոտնաձայն անձրեւի չմեկնին 'ի տար 'ի դաղարաց
Կամ երկնից հաւատան 'ի մըրըրկաց ատապատակել.
Այլ յանքոյԹս ըզպարըսպօք ապատանին շուրջ եռԹան ըզջըրոյ
Եւ հնարին սուղ արշաւանս, եւ զերդ մակոյկ մի յողդողդուն
Ջնաւախինն 'ի տատանել ալեաց' բառնան կայծս յաճախ,
Եւ ընդ օդ' ամինոքօք ըզփոքրոգի կըշռեն անձինս։

ՆՈՅՆ (1)

---

(1) Ուս. Գիրք Դ. տող 149—195։

ՊԱՏՈՒԷՐՔ ԱՌ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՍ

Զպայմանեալ յեզանակս եւ զքերթածաց պահել զերանգս
Թէ չկարեմ կամ թէ չգիտեմ՝ ընդէր քերթող ես ողջունիմ.
Հեմ ընտրեմ թիւր ամօթով անգիտանալ քան ուսանել։
Կատակաց իրք չառնուն յանձն ողբալ տաղիւք ողբերգական.
Սոսկական եւ արժանի կատակերգակ ոտից նուագօք
Ըզչարին թէ վիպեցին Թիեստական կոչնոց ընթրիք.
Գահեցեն խայտաքանչիւր ըզվիճակեալ կարգ վայելուչ.
Բայց սակայն ամբառնայ եւ կատակերգ երբեմն ըզձայն
Եւ ուռուցիկ բերանով կազի Քրեմէս ծանրացասումն,
Եւ հետեւակ մինչէ բանիւ բազում անգամ ողբերգակ։
Պե՛լէոս եւ Տե՛լեփոս վըտարանդին եւ տառապեալ
Մերժեն երկոքեան ըզփուք եւ զբառըս կանգնաւորս,
Թէ փոյթ վայրւքն առնիցեն շարժել ըզսիրտ լըսարանին։
Քերթածաց չէ բաւական գեղեցկութիւն, լիցին քաղցունք,
Եւ զոգի ունկընդրին յո եւ կամին առեալ ածցեն։
Ձեռդ խընդան ընդ խընդացող՝ նոյն ընդ լացող լան դէմք մարդկան.
Արտօսր յինէն թէ խընդրես՝ նախ քեզ վայել է սուգ ունել.
Յայնժամ քոյդ աղէտք հարցեն զիս Պե՛լեւս դու կամ Տե՛լեփէ.
Զանկըրդ անճահ թէ խօսիս՝ ծիծաղեցայց կամ նիրհեցից.
Թաղծաղիմին դէպ են տըխուր, սըրտմըտելոյ՝ սպառնալից ձայնք,
Խայտացելում՝ ցընծալի, ծանրաբանին՝ լուրջ եւ ըզգօն.
Զի բնութիւն նախ ընդուստ առ ամենայն բախտի պայման
Ցերիւրեալ ըզմեզ բերկրէ, կամ թէ դըրդէ 'ի բարկութիւն,
Կամ յերկիր ծանրաթախիծ սըգով հակէ տառապագին,
Ապա լեզուին թարգմանաւ ըզկիրս հոգւոյն բերէ 'ի դուրս։
Եթէ բանք խօսողին չիցեն բախտին իւր համեմատ,
Սեպուհք հռովմայեցիք եւ սինլըքորք բարձցեն քըրքիջ.
Խըտիր մեծ է թէ ստրուկ եւ թէ դիւցազն ոք խօսիցի,
Ծեր հասուն, թէ ծաղկափթիթ տիօք աշխոյժ երիտասարդ,
Եւ տիկին տիրուհի, եթէ դայեակ ոք ժըրագլուխ,
Թանգար վաճառական, թէ բուսաբեր անդոյ մըշակ,
Ասորի, եգերացի, յԱրգոս սընեալ թէ 'ի Թեբէ.

Կամ համբաւոյն հետեւեա կամ թէ պատեհս յօդեա, քերթող.
ԶԱքի՛լ՛լէսըն փառացի եթէ յառեան երբէք հանես,
Անվեհեր, բարկասիրտ եւ ամեհի եւ անողոք՝
Ոչ օրէնս իւր գիտիցէ, յոյս զամենայն դիցէ յիւր զէն։
Մեդէ լիցի անողորմ եւ աննըկուն, Ինով ողբարկ,
Նենգաւոր Իքսիոն, Յով Թափառոտ, տըրտում Որեստ։
Թէ անփորձ եւ անսովոր ինչ ընծայես 'ի տեսարան,
Եւ դէմս ինչ նորագիւտ կերպարանել համարձակիս,
Նոյն նըման պահեսցի միշտ՝ 'ի սկըզբանէ ցըկատարած։
Դըժուարին զհասարակացն է տիրապէս ստեղծաբանել.
Լաւ իցէ զի՛լիականն արկանել քեզ տաղս 'ի հանդէս,
Քան անլուրս 'ի մէջ բերել եւ անծանօթս յառաջագոյն։
Որ ինչ նիւթ աշխարհալիր՝ քեզ սեփական ինչ եղիցի,
Յարհամարհ 'ի բացերեւ դու սահմանին թէ կացցես ոչ,
Ոչ թարգման հարազատ բառ ընդ բառի փոխել ասցես,
Ոչ 'ի կիրթ նըմանութեան վարեալ անկցիս յանձուկ ուրեք,
Ուստի ելս ոչ ներեսցեն ամօթ եւ կամ գործոյն օրէնք։

ՈՐԱՏԻՈՍ (1)

ՀԱՆԴԷՍ

ԶՕՐՈՒՆ ԱՔԱՅԵՑՒՈՑ

Զայս ասաց. արքայն արանց Ագամեմնոն չարար ապախտ,
Իսկ եւ իսկ ետ հրաման քաջաձայնիցըն քարոզաց
Զայնել 'ի մարտ պատերազմի զգանգուրագեղ աքայեցիս.
Կարդային սոքա քարոզ, նոքա ճեպով խումբ առին հաւ։
Որ զԱտրիդեաւըն կային՝ ընթանային մաղձեզն արքայք
Կարգս ընտրել, եւ խաժակնըն Աթենաս 'ի մէջ նոցա
Մեծազին ասպարն 'ի ձեռս՝ անծերականն՝ անմահացուն,

---

(1) Թարգմ. ի լատիներէնէ Հ. Ա. Կ. Բագրատունի. — Տող 87—135։

[illegible]

Իսկ ըղձալ ի տղայական խաղուցն յարժամ 'ի քուն երթայր,
Ի մանկներս նըմնչէր եւ 'ի ծոցի իւրոյ [illegible]
Ի կակուղ անկողինս, 'ի փափկութեանց [illegible] սիրոյ:
Իսկ արդ շիրմ ինչ՝ 'ի սիրուն հօրէն զրկեալ՝ չարչարեցի
Սատանիկիշխանս, յոր անուն [illegible] զինքն յարչարչէն,
Զի դու միայն պահէիր զբարձըր պարիսպ նոցին եւ [illegible]:
Իսկ այժմիկ՝ առ մանկանց նուաւոքն հեռի զքեզ 'ի ծնողաց՝
Կերպիցեն զնուուն որդունք ըղձերկոյ՝ յետ շանց քեւ յագելոյ.

Փոխանակ զի առ ոտնին կան մթերեալ քեզ պատմութեամբ
Նշխարանքիւթք եւ շնորհաշուք, տարազազարդ կանանց անկուած։
Այ՛լ ընկեցեալ 'ի հուր ծախիչ այրեցից արդ զայն ամենայն,
Զի քեզ չէին ինչ պիտոյ, զոր ոչ եւս այլ ագանիցիս,
Բայց 'ի փառս առ տրովադեանս եւ տրովկուհիս եղիցին քեզ։
Զայս ասաց ողբերէն, կանայքն ընդ իւր ձայնէին հեծ։

Նոյն (1)

ԽՐՈԽՏԱՆՔ ՍԱՏԱՆԻ

Անդ անդէն նա զիւրումըն կործանման ընկերակիցս
Ակնանէ անդընդատարոյզս 'ի հրակուտակ մըրրկեալ յորձանս.
Ցորոց եւ մին հուպ առ նրի իւր 'ի հրատի անդ Թաւալէր
Նախիշխան յետ իւր հըզօր, եւ առաջին իւր մեղսակից,
Ասա ուրեմն 'ի Պա՛ղեստին Բէէ'լզեբուղ անուամբ յայտնեալ։
Առ որ մեծն ոսոխ, անդուստ եւ կոչեցեալն յերկինս ՍԱՏԱՆ,
Խրոխտական բանիւք զահեղ լուծեալ լռութիւնն՝ այսպէս սկսաւ.
«Եթէ մի՛ն իցես դու, — սակայն, ո՞հ, զի՞ շիջեալ ես,
Քանիօն ընդհատ յայնմէ՝ որ զերանական պըճնեալ փառօք
Յերջանիկ արքայութեան ճաճանչազեղ լուսոյն զուարթ՝
Ծածկէր ճառագայթիւք զբիւրըս բիւրուց պայծառ ոգւոց. —
Եթէ դու իցես այն, զոր ընդ միմեանս կըռեալ դաշինք,
Մի նոյն միտք եւ մի խորհուրդ, մի հաւասար յուսոյ վըստահ
Եւ նոյն վըտանգ 'ի շըքեղ ձեռնարկ նորաեւս յիս զօդեցին,
Եւ արդ նոյն աղէտ 'ի նոյն զուգեաց ընդ իս 'ի կործանումն,
Այսպէս տեսանես, յորմէ բարձանց յոր անկեալ վիհ.
Այնչափ իւրով փայլատակամբքն ամենազօր ՆԱ ցուցաւ։
Այ՛լ ցայնժամ ո՞ւմ էր ծանօթ ահեղ զինուցըն զօրութիւն։

---

(1) Իլ. Գիր. ԻԲ. եղ 406—407։

«Համայն յետ իւրոց շանթից եւ ամենայն պատուհասի
Զոր կարէ յաղթօղն յիւրում կատաղութեան թափել 'ի գլուխ.
Զըղջանամ ինչ ոչ երբեք, ոչ ինչ երբեք փոխիմ բընաւ.
Արտաքին թէպէտ տեսիլ փառացս իցէ ինչ փոփոխեալ,
Զանյողդողդ սակայն զայս միտըս խախտեսցէ բնաւ եւ ոչ ինչ,
Ոչ զայս ծանըր ցասումն առ իրաւանցըս զըրկելոյ,
Ոչ զոգիս զայս որ ամբարձ զիս ախոյեան Գերազօրին,
Ցամենին վարեալ կըռիւ զըսպառազէն զօրս անհամար
Հոգեղինաց խիզախելոց յընչաց քերել զիւր տէրութիւնն,
Որ քան զնա՝ զիս ընտրելով, ուժեղապզօրն իշխանութեան
Իշխանութիւն դիմամարտ կանգնեալ 'ի խազմ երկակըշիռ
Ցասպարէզ երկնից դաշտաց՝ սասանեցին զաթոռ նորա։
«Զի՞ է թէ մարտըս պարտեաւ, ոչ ամենայն կորեաւ ընդ նոյն.
Անըբռնաբ կամք եւ վրիժուց ճիգն եւ անմահ ոխութեան քէն,
Արութիւն անվըկանդ եւ յաւիտեան անընկճելի,
Զի՞նչ այլ իցեն, եթէ ոչ անվանելի անյաղթութիւն։
Զայդ պարծանս ոչ կարասցէ յ՚ինէն զայրոյթ իւր ոչ կորզել.
Կորանամ ոչ, ոչ շընորհ յաղերսաւոր պաղատիմ ծունկս,
Եւ ոչ ըզզօրութիւն իւր առ աստուած կալայց երբեք,
Որ դեռ յահէ բազկիս այս՝ յերկբայս եղեւ թագին իւրում.
Անարգանք, եւ քան զգլորելս յետին ամօթ իցեն ուայպանք։
Այ՚լ զի դից զօրութեան եւ երկնաւոր բնութեան գոյի
Զիք հընար կորընչել՝ 'ի հրամանաց ճակատագրին,
Եւ զի ոչ մեղկ ինչ ըզզէնս եցոյց մեծի հանդիսին փորձ,
Նա՝ յաւէտ ըզգուշագոյնք եղեալ՝ կարեմք բառնալ խրախոյս
Եւ դիմագրաւ խիզախել, թէպէտ նենգաւ, թէպէտ ուժով,
Ցանընդէր յանհաշտ 'ի մարտ անդու՚լ անհետ պատերազմի
Ընդ հըպարտ ոսոխիս՝ որ յաղթանակ կանգնեալ այժմիկ
Խրախամիտ միահեծան ունի զերկնից զօրաց գահոյս։
Այսպէս հրեշտակն ապըստամբ, թէպէտ 'ի ցաւս, արկանէր ճառ,
Բարձրաձայն նազաբանեալ, այ՚լ կեղեալ խոր անյուսութեամբ։

ՄԻԼՏՈՆ (1)

---

(1) Թարգմ. յանգղիերէնէ Հ. Ա. Կ. Բագրատունի.—Գիրք Ա. եղ 5—6։

ՈՂՋՈՅՆ ԱՌ ԼՈՅՍ

Լո՛յս սուրբ, ողջո՛յն ընդ քեզ, անդրանիկ դու երկնից ծընունդ,
Եւ կամ՝ մըշտընջենին յաւէտակից դու ճառագայթ,
Իցէ՞ ինձ անբասիր 'ի դոյն ըզքեզ կարդալ անուն։
Քանզի լոյս է ինքն Աստուած, եւ ոչ բնակեալ յաւիտենից
Բայց 'ի լոյս անմատոյց, 'ի քեզ ապա բնակեաց եւեթ,
Ի քեզ, ծագումըն զըւարթ աներական զուարթ էութեան։
Կամ թէ լաւ եւըս սիրես լըսել եթերենի կոչիլ վըտակ,
Ո՞ զաղբերականըդ պատմեսցէ. քան զարեգակն եւ քան զերկինս
Էիր դու կանուխ, եւ յէական ձայնին բարբառ
Ծածկեցեր որպէս օթոց ըզտիեզերս, որ ելանէր
Ի խաւարուտ յանդընդախոր 'ի ջուրց 'ի դուրս երեւեալ,
Յանպարոյր եւ յանկազմ ունայնութեան ծոցոյ ստացուած։
Իբրախտագոյն թեւօք 'ի տես քո վերըստին այժմ այսրէն գամ՝
Հուսկ ուրեմն աւասիկ 'ի դըժոխոց զերծեալ լըճէն,
Թէպէտ եւ ընդ երկար 'ի մըթազին վայրըն ըմբըռնեալ։
Մինչ 'ի թռիչս իմ վարէի՝նդ միջին խաւարն ու՝նդ արտաքին,
Ըզվիճն երգեցի եւ ըզգիշերն յաւերժական
Այլաձայն նուագօք մատանց յորփէական 'ի փանդռանէն։
Երկնային ուսոյց Մուսա զիս յանդըրգնել յէջըըն մըթայլ
Եւ գալ այսրէն ելանել. գործ նորացոյց եւ տաղնապող։
Յողողբեալ զամ մի անդուստ՝ դառնամ առ քեզ 'ի քոյդ տեսիլ,
Եւ քո ջահ կենդանարար եւ տիրական յիս արծարծի։
Իսկ դու բնաւ չըդառնաս առնել աչացս այսոցիկ այց,
Որ 'ի զուր թաւալին հանդիպել քոյ սուր նըշու՛լիցդ։
Եւ չըգտանեն աշալուշ. այնպէս 'ի խոր շիջոյց խաւար
Շըլութիւն զակնակապիճս եւ կամ սքողեաց ճայլոտ մըթեր։
Այ՛լ ես ոչ դադարեմ ըզմուսաճեմ փարել վայրօք,
Յաղբերս ականակիտս, 'ի հովանուտ մայրեաց անտառս,
Եւ 'ի բլուրս արեգաւէտս, 'ի սէր զմայլեալ սուրբ նըւագաց։
Բայց դու, Սիոն, մանաւանդ, դու եւ վըտակքըդ ծաղկազարդ
Որ թանան զոտըս քո սուրբ եւ ընթանան կարկաչահոս,
Ոչ ապուխտ առնեմ ըզձեզ՝ գիշերայած շըրջել ըզձեօք։

Ոչ եւ զնըմանս ինձ յաղէտքըս յայսոսիկ մոռանամ ինչ,—
Ո՛ տայր ինձ եւ 'ի փառըս պարծանացն հաւասարել,—
Զերկուսին մանկանացուս, զմէոնեան կոյրն եւ զկոյր Թամիր,
ԶՏիրեսիաս եւ զՓինեւս, ըզհինաւուրցըն մարգարէս։
Իմաստս յայնժամ սրտեմ՝ որ չափս ինքնին առն նուագաւորս,
Որպէս հաւըն զուարթուն եղանակէ զերգս 'ի մըթան,
Սաքրեալ 'ի Թաւ հովանոց գիշերային գեղգեղէ ձայնս։
Այսպէս տարեաւ դառնան ժամք, սակայն առ իս ոչ չառնէ դարձ.
Ոչ եւս ըզքաղցըր եկս այգուն տեսանեմ ոչ զերեկորին,
Ոչ ըզծաղիկ գարնայնի, եւ ոչ ըզվարդ ամառայնոյ,
Ոչ ըզհօտս եւ զանդեայս, զաստուածազիծ ոչ մարդոյն դէմս.
Ամպք եւ աղջամուղջ մըշտազգեցեր զիս պաշարեն։
Որոշեալ 'ի մարդկան զըւարճալից ճանապարհաց,
Մատեան չըքնաղ հըմտութեանց համակ սպիտակ ինձ ներկանի,
Ուր բնութեան ջընջեալ են գործք եւ կամ քերեալ վասն իմ 'ի սպառ,
Եւ բնաւ ըստ մին 'ի մըտիցն իմաստութիւն յինէն փակեալ։
Վասն որոյ, լոյս երկնային, ծագեա 'ի ներքս յիս մանաւանդ,
Ցամենայն 'ի զօրութիւնս ոգւոյս մըտցեն քոյ ճառագայթք.
Ակն 'ի հոգւոջըս հաստեա, բարձ փարատեա զմէգս 'ի նմանէ,
Զի զմեռոտ աչաց տեսից զաներեւոյթս՝ եւ խօսեցայց։

Նոյթ (1)

ՄԵԼԻԲԷՈՍ ԵՒ ՏԻՏԻՐՈՍ

Մելիբէոս

Տիտիրէ, դու ընդ յարկաւ լայնատարած բազմեալ փիճւոյդ,
Ըզմուսայդ վայրենի 'ի նուրբ եղէգն եղանակես.
Ըզհայրենի մեք ըզսահման Թողաք եւ զանդըս ցանկալիս,
Մեք՝ փախըստականք 'ի հայրենեաց, դու Տիտիրէ՝
Հանգուցեալ ընդ հովանեաւ՝ ըզգեղանւոյն Ամարիլլեայ
Ծառոց անտառիդ ուսուցանես կըրկնել զանուն։

(1) Անգ. Գիրք Գ. եղ 51—52։

Տիտիրոս

Աստուած, Մելիբէէ, ետ մեզ զանդորրըս զայս կենցաղ.
Զի ինձ միշտ լիցի նա ինքն աստուած, եւ ստէպ ամիկ մատաղ
Ըզնորայն թացցէ բագին 'ի փարախէ աստի մերմէ.
Նա իմոցս այսոցիկ թոյլ արջառոց ետ թափառել,
Եւ գեղջուկ եղեգամբ զոր ինչ կամիմըս նըւագել:

Մելիբէոս

Ոչ խանդամ ընդ բաղդ քոյին, նա աւանիկ զարմանք են ինձ.
Ուր այսքան յուզի աղմուկ ընդ արտորէքս առ հասարակ,
Զայծերամն ահա ընդ իս ածեմ տըխուր ճեպով 'ի բաց.
Եւ զայս իսկ, Տիտիրէ, հազիւ բերեմ մազապուր այծ,
Որ այժմիկ լուծեալ զերկուսն՝ եթող, աւաղ, 'ի մերկ ժայռին
Երկուորեակս 'ի յոյս հօտին ընդ տընկախիտ արքակաղնեօք:
Զաղէտըս զայսոսիկ, եթէ չէին մեզ միտք ահեակ,
Յիշեմ զի գուժեցին յաճախ կաղնիք ամպահարեալք,
Եւ ստէպ 'ի փապարեալ սղոցւոյն ձախող գուժեաց ագռաւ.
Այլ ասա մեզ, Տիտիրէ, ո ոք աստուածն այն քո իցէ:

Տիտիրոս

Ըզքաղաքըն զայն որ Հռովմ յորջորջի, ով Մելիբէէ,
Անմիտըս կարծէի մերումս այսմիկ հանգունատիպ,
Յոր հովիւքս ըզխաշանց մատաղ երկուսս ածեմք յաճախ.
Իբր ըզգամփռ առ լակոտն, իբր ուլս առ մայրըն գիտէի,
Իբր ըզչոչ ընդ մանունց սովոր էի համեմատել.
Այլ այնչափ 'ի մէջ այլոց նա քաղաքաց գլուխ ամբառնայ,
Որչափ նոճք 'ի մէջ ճապուկ ուռեաց սովոր են ամբառնալ:

Մելիբէոս

Եւ ուստի՞ այդքան քեզ հարկ հասեալ ըզՀռովմ տեսանելոյ:

Տիտիրոս

Յըղձից ազատութեան. այն որ թէպէտ եւ անագան,

Են քնքուշ սատ շագանակք, է մեզ կաթին կէթ յորդառատ.
Բարձրաձայրք 'ի բացէ անա ծըխեն գըմբէթք շինից.
Եւ ձըգին երկայնին ըստուերք լերանց անտ բարձանց.

ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ (1)

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՅԱՐԻՍՏՈԴԵՄ

ՏԵՍԻԼ Գ.

ԿԵՍԻՐԱ, ԱՐԻՍՏՈԴԵՄ

Կեսիրա

Աւանդ առ քեզ երեւելոյ! 'ի քոց շրթանց ելանէր
Այդ խիստ հրաման.

Արիստոդեմ

Չեմ [illegible] իմ զայս [illegible].
Ո՞չ երկոցունցս [illegible] էր չերեւել իրերաց.
Եւ մի առոյ աչաց մերոց զայս [illegible] բերկրութիւն.
Տեսանելոյ ըզմիմեանս.

Կեսիրա

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

(1) [illegible] — [illegible]

Կեսիրա

Եւ 'ի գըրկացն հայրենի
Ցուղարկէ 'ի մահացու զնոսա քըրմին 'ի տապար։

Արիստոդեմ

(Ո՞ 'ի ստորայնոց տայ բարբառել դըմա, ո
Ի շըրթունըս դորա դընէ զայդ բան անողորմ։)

Կեսիրա

Ո՞ւր իսկ լըւաւ վեհ ինչ քան զայդ, ո՞ւր երեւեալ տաս ինձ
Վեհագն հանգոյն. էիր եւ դու անդ առ բագնաւըն զոհին։

Արիստոդեմ

Էի այո։

Կեսիրա

Տեսե՞ր ըզնա ձեռնակապեալ առ 'ի մահ։

Արիստոդեմ

Լուռ լեր։

Կեսիրա

Տեսե՞ր ըզնա 'ի տագնապի անդ մահուն։

Արիստոդեմ

Դադարեա, անողորմ, բանք քո ըզսիրտ իմ խոցեն։

Կեսիրա

Զէ պարտ տըրտմել քեզ, պանծալի է քեզ ածել զայդ 'ի յուշ.
Ոչ տըրտմութեան, այլ բերկրանաց է այդ սըրտի հօր առիթ։

Արիստոդեմ

(Վի՛շտ վըտանգիս, տագնապ մահու։)

Կեսիրա

Քաջալերեաց, ըմփոփեաց

[illegible]

Կեսիրա

Եւ կամիս զի Թողից ըզքեզ յաղէտս յայսոսիկ.

Արիստոդեմ

Արժանի իսկ եմ ողբալից . . . արդ ժամ է մեզ մեկնելոյ,
Ոչ եւըս մեզ լիցի գիրկարըս տեսանել. արտասուօք
Լաս դու դըստրիկ իմ Կեսիրա, ուոցեն երկինք բարեգութ
Վարձս արտասուաց քոց հատուցեն.

Կեսիրա

[illegible]

Արիստոդեմ

Ողջամբ մնաս. ողջոյն յինէն տուր հօր քում, հօր երջանկի.
Ի հարցանել նորա զարկածըս քո, եւ յեզր անկողնոյն
Ըզջըրթանց քոց 'ի կախ, խօսիցդ 'ի լուր կալ յակճիռ.
Պատմեա նըմա թէ՛ր ինձ էիր դու սիրելի, եւ քանի՛
Իղձք անուշակք ըղձիրտըս մեր կըցորդէին ընդ իրեար.
Ցուել առել նըմա զաղէտս ալխողորմս որ հասին
Կալան զԱրիստոդեմ. եւ կամիլ մի արտասուաց,
Միակ հառաչ 'ի սըրտէ ըզխօսըս քո գելուցանէ։
Բարեաւ, ըղտարիկ իմ Կեսիրա, բարեաւ մնաս։

Կեսիրա

Ցհ երթաս,
Դարձիր, ոհ, կաց։

Արիստոդեմ

Եւ զի՞ խնդրես։

Կեսիրա

Ո՞հ, ոչ գիտեմ, այլ կաց առա,
Աղաչեմ։

Արիստոդեմ

Կեսիրա։

Կեսիրա

Արիստոդեմ։

Արիստոդեմ

Ջունիմ ժոյժ,
Եկ դու 'ի ծոց իմ, գիրկս ինձ արկ, ո՜վ հըրճուանաց, ո՜վ անճառ
Խանդաղանաց, ըզգամ 'ի սիրտ՝ զի ոչ է առ ինձ օտար,
Միւս եւս անգամ ըզփորձ առեալ. ո՜վ դի՛ք, եւ զայս յաւելուք
Ի տառապանս իմ եւ եւս ինձ յանձախել զայնուսիկ.
Պատրէք Մեսսենըս զիս, եւ խաղ առնէք զինեւ անողորմք.
Ի քաց կաց, Կեսիրա, ունի 'ի ժամանից ըղձոխոց
'Ի գըրկախառն ածէ ընդ քեզ զիս 'ի համբոյր, 'ի քաց կաց։

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՄՈՎՍԻՍԻ

ՅԵՏ ԱՆՑԱՆԵԼՈՅ ԸՆԴ ԾՈՎՆ ԿԱՐՄԻՐ

Հրաշալի հարցուք զզօրութենէ եւ ըզփառաց Բարձրելոյն,
Որ վասըն մեր վառեալ ի զէն զիւր ըզբազուկն ազատարար՝
Դրոշմեաց ըզքէն վրիժուց ի ճակատու բըռնաւորին.
Ընկլուզին ալիք ծովու ըզհալածիչն Իսրայելի։

Մատեաւ Ամենակալըն առ հոյակապ պատերազմիկս,
Եւ առաջնորդ լինէր մեզ Նըստեալ ի կառս իւր բոցեղէն.
Առընթեր գնային Նըմա մահ եւ սոսկումն անհնարին,
Եւ բազուկ Նորա զինեալ վառէր ի շանթ վրէժխընդիր։

Ի տես Նորին զդողանի հայեալ խռովէր ծով ահաբեկ.
«Բացջիք, ալիք,» ասէ Նա. տայ հըրաման, եւ ետ ընդ ետ
Մոլընչեն ալիք, պատառին ջուրք եւ կան կախեալք ի ծովու.
Պատուարք երկու ի ծոցի անդ ամբառնան խոնաւակերպք։

Ընդ հովանեաւ Բարձրելոյն երանեալ տոհմն Իսրայելի
Խաղայ յառաջ ի գնաց խաղաղ ընդ ճանապարհն ընդ այն Նոր՝
Ցընչաց քերեալ զհալածումն անագորոյն Փարաւոնի,
Եւ բըռնաւորին անձամբ անձին ըզգերեզման իւր փորէ։

«Ընդ մէջ ալեաց,» ասէ Նա, «Հեբրայեցին հորդէ շաւիղ.
«Այլ ընդ Նո՛յն ճանապարհ բացան կառաց իմոց ուղիք.
«Կալայց ըզՆա, ձեռամբ իմով բուռըն զօրոյն հարից անդրէն,
«Եւ զերին փախըստական արկցի՝ շըղթայս միասանգամ։»

Զայս ասէ, եւ ի ծոց անդըր ծովուն ամբոխելոյ
Սուրայ կառօք. ահեղ գոչմամբ սլանայ ըզհետ Եգիպտացին.
Այլ վրէժ քինու քոյ, ո՛ Տէր, պընդէր զկընի զօրաց Նորա՝
Հանդերձեալ առ ընկըղմել զնոսին ի մութն յաւիտենից։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ազգդ այդ մարտիկ խառնաղանճ, տառաչնորդեալ ի զայրացաց,
Ի տեսիլ քո մահուաբեր դարձցին անդրէն ի փախուստ,
Եւ անունն քո 'նդ հանուր տարցէ երկիւղ եւ արհաւիրս։

Հաստատեա, Տէր, ըզմեզ անդ ի վերայ սրբոյ լերին.
Էջ, աղէ, եւ ուսո մեզ զաստուածեղէն օրէնըս քո,
Զի եւ մեք ի սիրտ խոնարհ, պատկառ նըմին կացեալք անձեւ,
Ցայտ արասցուք ազգաց մարդկան՝ եթէ դու ես Աստուած մեր։

Նոյն ինքն ես դու. այդու անուամբ քո բարութիւն հայրական
Պահպանէ զորդիս որդւոց Աբրահամու եւ Յակոբայ.
Թող ապա Իսրայէլ, երկրպագու հաւատարիմ,
Քեզ նուէր ընծայեսցէ զխունկս օրհնութեանց եւ զուխտ իւր, Տէր։

Հըռչակ հարցուք զզօրութենէ եւ ըզփառաց Բարձրելոյն,
Որ վառեալն մեր վարեալ ի զէն զիւր ըզբազուկն ազատարար՝
Դրոշմեաց ըզքէն վրիժուց ի ճակատու բըռնաւորին.
Ընկլուզին ալիք ծովու ըզհալածիչն Իսրայելի։

ՍԱԼՎ (1)

(1) Թարգմ. ի Գաղղիերէնէ Յ. Գ. — Ծաղիկ Ոսկեղէն դպրութեան, Հատոր Բ. էջ 169–71.

[illegible]

[illegible]

—

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Ուր կենաց վրայ խաւրին ամպը զարդազգամ.
[illegible]
[illegible]
Ծովափանց վրայ ծառոց երգեր հէք սիրողին.
Եփրատի Մասիսներ որ ալեկոծ մէջ լեռներ։
Անհատապարար մարմինդ զալար եւ գոյնզգոյն,
Ուր մանկութիւն ճեմէ պարէ մեղուաց հանգոյն։
Ծիծառ, ժպտիւ, հովանոց խորին եւ [illegible],
Որովք սրտեր սիրատոչոր վարին ընդ քարոչ։

Ա՜յ ծիրանի, կապոյտ, կանաչ, ոսկի բոյներ.
Ա՜յ Թուխ, ծաւի մեծ մեծ աչեր ուր վառի ակէր։
Ո՜վ շողքներ երեկոյի ոսկեպատկանքը,
Որ զերդ շըղթայ ծածկեն զերկիր անուշաբոյր,
Երբ բացական հորիզոնին ներքեւ դողի
Արեգական շիջելափառ ականակի.
Ծայրակարմիր ամպեր, պատառուածք հսկայական,
Ուստի վերջին հուրեր ժայթքէ իշխան տարընչեան։
Ողջոյն, գարուն, միջնորդ սրտիս եւ չարին մէջ.
Յեղ գովաբար աղեխորով հըրայս անշէջ.
Ի քո սեւուկ ներքեւ օձին իւր մահու Թոյն,
Եւ դժնիկին ներքեւ իւր փուշ դժնէագոյն,
Եւ գիշերին՝ իւր ըստուերներ, խայԹոց՝ մեղուին։

Ս. ՍԵԹԵԱՆ (1)

ՆՈՅՆ

(6—6)

ՓՈՐՁ ՈՂՈՐՄԱԾՈՒԹԵԱՆ

Բացքեր, ո՜վ տըխուր վայր, ուր անոքն անուրեք
Պաշտի հիւանդն եւ խոց ի ճակատու ուրեք.
Ուր կանայք, անուանեալ «Ողորմածութեան քորք,»
Են խանդակաթ գըթով վըշտաց ըսպասաւորք։
Ցոյց է որ ուսաւ ի սուրբ մենաստանի
Կարդալ առ Երկնաւորն խընամ տանել երկրի։
Ապա յապատանէն սըրբոյ ելեալ ի բաց՝
Հարսն Աստուծոյ եղեւ ծառայ մահկանացուաց։

---

(1) Գրական Զբօսանք, էջ 36։

Ո՛վ քաղութեան մեծի. գըթածն այն բարերար,
Ի ժամանակս տնդուոց ուր ցաւոց չիք համար,
Ի հոգալ ըզպիտոյս տառապելոց բիւրուց
Զընդաղկաց, ի դարման չըքըղ խորգէ ի խուց.
Ըսպեղանեաւ պատուէ մեղմով ըզվէրս նոցայ,
Ըզխըշտանակն յարդարէ, ցաւոց նոցին մըկայ,
Ըզթըշուառն զայն խորշանակ՝ որում ապահըն գութ
Ի սփոփանս է կարգեալ հոգւոյ դոյզն եկամուտ.
Մարդասիրութեան խիկ են այս կանայք պատկեր,
Եւ առաքելայք այց են նոքա վըշտաց ընկեր՝
Ըզգած ուղղափառութեամբ, սիրով խիկ արդարեւ,
Թէ բարեպաշտ էր կինն որ էտ նոցա զարեւ.

[illegible] (1)

ՆՈՅՆ

Ս.—Ս.

ՍԻՐԱՄԱՐԳԸ

Սիրամարգ մը պարզած իւր բազմերանգ սըրառն՝
Կը ճօճէր սիգաճեմ պարտիզին մէջ ծըղառուն.
Կանանց ու տըղայոց բազմութիւն մը խուռն յորդ
Դիտէր ըզարմանօք հաւըն այն սէգ յոխորտ.
Յանկարծ քայլ մի անդին սոխակի ձայն թըրթռուն
Լըսուեցաւ ի մէջ թաւ ստուերաց ծառերուն.
Ամէնքըն անգէտ թողին սիրամարգըն փութով,
Եւ գացին փընտըռելու երգեցիկն հոգեթով.

* * *

Գեղեցիկներ, մի՛ բնաւ պարծիք դուք մանաւանդ.
Զի շնորհքէ աւելի պատուական է տաղանդ.

ԱՐՏԱՇԷՍ Տ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ (2)
([illegible])

---

(1) Թարգմ. ի ֆրանսերէնէ Ա. Մ. Գարագաշեան. — Ծաղիկ Ոսկ. [illegible], Հատոր Ա. էջ 1[illegible].

(2) Փունջ. — Մաս Ա. էջ 111.

ՄԵՏԱՍԱՆՈՏՆԵԱՆ

(4—4—3)

ՀՐԵՇՏԱԿ ԵՒ ՄԱՆՈՒԿ

Զուարթուն մի լուսաճաճանչ էջ ի վայր
Եւ խոնարհեալ յեզր օրրոցի միոյ կայր.
Թուէր իմն անդ պըշնուլ նմա յիւր պատկեր,
Որպէս յանձուկ ի ջուրս ալեաց զինչ աղբեր։
Շընորհալից մանկիկ, որ ինձ նըմանիս,
Ասէր ցընա, եկ օն, աղէ, եկ ընդ իս.
Ե՛կ մօտ առ իս, եւ տացեն մեզ երանի,
Զի յերկրի աստ մընալ չէ քեզ արժանի։
Զի խընդութիւն չեհաս աստէն ի կատար.
Ի հաճոյս իւր տանջի հոգի աստ ի սպառ.
Ուրախութիւն մարդոյ փոխի դառն ի վիշտ,
Եւ հեշտութեանց զան հեծութիւնք ըզհետ միշտ։
Ահ եւ դողումն ունին ըզքեզ ի տօնի.
Անդորր աստէն եւ խաղաղ չիք քեզ օր մի՝
Ծագել պայծառ բարենըշան զայգ վաղուին,
Անքոյթ յորոց ամէն մըրրիկ խաւարին։
Այլ առ իմէ հասցեն վըշտանք եւ աղէտ
Զամբիծ ճակատ քո խըռովել ետ ընդ ետ,
Եւ կապուտակ աչք քո վասն էր մըթասցին
Ի հեծեծանս եւ յարտասուս ցաւագին։
Ո՛չ. ի թեւս իմ յանբաւութիւնըս դաշտաց
Գայցես թըռչել, սլանալ ընդ իս անդր ի բաց.
Արդ շընորհէ քեզ Տեսչութիւնըն վերին
Զաւուրս զոր դու կելոց էիր տակաւին։
Մի՛ ոք երբեք յորոց իցեն ի քում տան՝
Արկցէ զիւրեւ հանդերձ սըգոյ տըրտմական.
Տեսցեն մատաղիւր ըզդոյն զայս ժամ քո յետին,
Որպէս զիարդ ըզքո վայրկեան զառաջին։
Մի՛ բնաւ ճակատք ի ստուերս ամպոց ծածկիցին,

Եւ մի՛ ինչ անդ ցուցցէ զխորհուրդ տառապանացն.
Որոց իցեն՝ որպիսի քո են սուրբ տիք,
Հասակ ժամ նոցա լիցի անդ յոյժ գեղեցիկ. —
Ի կատարել բանիցս՝ անդէն զըսպիտակ
Շարժեալ ըզթեւս իւր սըրբազան հըրեշտակն
Յերկինս ի վեր յաւիտենից ի կայանս . . .
Ոչ եւս, հէք մայր, մընայ մանուկ քո ի կեանս.

ՏԻԲՈՒԼ (1)

ՆՈՅՆ

ԱՌ ՆԱԽԱՋՆ ԵՐԳԱՆԻԿ

Հանգիր այդպէս, իմ քաղց նաւակ, քաղցրաքուն.
Ննջէ՛ յանգորր ընդ հովանեաւ նաւակիդ.
Քանի՛ հեշտ է կապոյտ յերկնից անթարթուն
Ընկղմանիլ ծովուն ալեաց մէջ վըճիտ.
Դու զօրն ի բուն կը պատառէիր անխըռով
Կոհակս անթիւ, կուրծ տալ հողմոց վըտանգին.
Կարես անդունդս, ընդ որ սրաթեւ նաւդ գընայ,
Դիւցազնըն ջուրց, յոյժինչ գրելով կեանքդ անցին.
Դու սրտահեշտ առնուս քրտանց քոց ի պսակ
Ձկներ պէսպէս. ծով մեծ պարգէ քեզ երկիր.
Երկինք՝ պայծառ աստեղց հոյլեր, ջինջ լուսնակ.
Փոյթ չէ թէ մերթ գոչեն տարերք քեզ՝ Երկիր,
Կուրս, պարզես նաւուդ թեւեր կարապի,
Երգէն շըթունքդ ընդդէմ ամպոց որ գոռան.
Դու ծիծաղիս, մինչ նաւդ հողմէն տատանի,
Անփոյթ թէ ծով կուլ տայ շատեր քեզ նըման.

(1) Թարգմ. ի Գաղղիերէնէ Յ. Գ. — Ծաղիկ Ոսկեղէն Գրականութեան, Հատոր Ա. էջ 192.

Այլ երբ դաղրի մրրիկ հողմոց գլխագար,
Ու՝ երկնի երեսք վառ շողերով յարդարին,
Դու մոռանաս անցեալ ամէն պատահար
Եւ գոհութեան յըղես մրմունջս Արդարին։
Իսկ թէ հանդարտ է ծով եւ օդ խաղաղիկ,
Արեւ անամպ քեզ աւետէ երկին զուարթ,
Ոգիդ ալեաց, յայնժամ լինիս երանիկ՝
Քաղեալ առատ արշալուսոյ քրքում, վարդ։
Նաւակդ ո՛րչափ սիրեմ փոքրիկ եւ ի գոյն
Սպիտակ, թեթեւ եւ ապահով ի նաւել.
Զի յարաժամ ցանկայ սերտիւ սիրտ հիքոյն
Ելնել ի ծով, խոյս տալ յաղմկաց առաւել։
Բիւր երանի քեզ, ո՛ Նաւազ դեռատի,
Երբ կը թռչիս ընդ կողս ալեաց ջուրց հսկայ.
Դու ի ծովու գտնես ըզվարճ աղքատի,
Ցանցո՛ւնչ տարերց առնուս պարգեւ մշտակայ։
Ի տղայ տիոց սիրել ըզնաւ միշտ ուսար,
Քեզ ցանկալի եղեւ ծովու կեանքն ազատ.
Զիք լաւագոյն ինչ ապարէզ, մի՛ յուսար
Գտնել այլ բախտ, ալեաց զաւակդ հարազատ։
Առ ի՛նչ, աղէ, սիրել տըխուր զայս ցամաք.
Զի՛նչ փոյթ թէ մերթ ծովն ամբոխեալ խոժոռի,
Երբ ցանկ պատեն աղէտք զերկիր մեր համա՛յ,
Ուր բարք մարդոյ են միշտ անարգ եւ յոռի։
Հանգիր այժմիկ, արի՛ Նաւազ, յանոյշ քուն.
Ննջէ խաղաղ ասա առընթեր Նաւակիդ.
Քանի՛ քաղցր է ի չի՛նչ երկնից անթաքուն
Ընկողմանիլ ծովուն ալեաց մօտ վըճիտ։
Եւ երազէ անհունութիւն, փոթորիկ,
Յաղթանակ մեծ՝ զոր կը տանիս դէմ տարերց,
Երկին անբաւ, ջուր անյատակ, Նաւդ փոքրիկ՝
Երբ զերդ կարապ ճախրէ սուրայ ծովահերձ։

ՆԻՑԵՐԳԷ [1]

---

[1] Փոթէր Ալփոնհէյ ֆրանսաւթեան. — Հատոր Ա. էջ 222։

ՏԱՄՆՈՅՆԵԱՆ

(5—5)

ՍՈՒԳ

Զեփիւռք դողդոջունք Փասիսի՝ ափերէն,
Բարեկամ, անոյշ երգերդ ինձ բերեն.
Ներդաշնակ ձայնէդ առնեմ զիմ կարօտ,
Ծագէ սեւ սրտիս մէջ քո առաւօտ.
Վէրքերուս վերայ աստղունք կը շարես.
Մատներուդ ծայրէն վարդ, շուշան պէսպէս
Բարդ ու բարդ տեղան, շրթունքէդ ալ գութ.
Բայց կայծակն ունիս պահած աչքիդ մութ.
Ծաղկունք վեր կանգնին ծծել քոյին շունչ,
Հրեշտակք ալ ուզեն սորվիլ քո մրմունջ.—

Ես ալ երգեցի երբեմն եռանդուն,
Զիս ալ զգուեցին յոյս, ծաղկունք, գարուն.
Բայց, աւա՜ղ, հիմայ սեւ ամպ, սեւ գիշեր
Ծածկեց զառաւօտն իմ, ծածկեց զաստղեր։
Բնութիւնն ինձ համար փոխուել է շիրիմ,
Գաշտած փառքերուս վերայ արդ շրջիմ,
Նըման պանդխտին որ ծառերու տակ
Նստի ու զբօսնու գարնան ժամանակ.
Բայց աշնան՝ կոխէ արհամարհելով
Տերեւքն որ գլխոյն առնէին շուք զով։

Երգք հրճուանք անցնին, լոկ մընան վշտեր.
Արեւ խնդրելով՝ շօշափեմ ըստուեր,
Սէր նշմարելով՝ սիրտ իմ առնու թունդ,
Ձեռքըս կարկառեմ, բայց գտնեմ անդունդ.
Օտար հողու մէջ, սիրտըս կտրած սառ,
Երթամ լեռնէ լեռ, անտառէ անտառ,

Կախուած վըհերուն եզերքէն անվախ
Խորերը կ'ուզեմ ընկզմիլ ուրախ.
Մըթին մէջ միայն վառի սիրտ հիգիս,
Միայն սուգի մէջ քեզ խնդայ հոգիս։ —

Բայց դու անուշակ ձայն ձըգած երգես,
Հառաչես զըւարթ պլպըլուկին պէս.
Դու եկար դարձեալ թըթըռացընել
Մաշած քընարիս եղերական թել.
Կայծ մ'ահա ցայտէ սրտիս խորերէն,
Քաղէ շըթներէս այս հառաչն հրեղէն։

Մի լար, բարեկամ, այն կուսանքն անմեղ
Որ կա՛մ ի հրեշտակ փոխին կամ աստեղ.
Որ զինչ հունտք ծաղկանց թափին երկրիս ծոց,
Եւ անտի բուսնին նոր զարդեր ծառոց.
Անոնց տայ Աստուած գեղեցիկ պարգեւ՝
Որ երկրէս անցնին անվիշտ եւ թեթեւ.
Երեկոյեան դէմ շուշաններ համեստ
Մերկանան իրենց ըսպիտակ ըզգեստ.
Իսկ կաղնիք աճին տարիներ հազար
Մըրրիկներու հետ կռուելու համար։

Լա՛ց զանոնք որ կեան, կըրեն վիշտ, վըտանգ,
Որոց սիրտք մեռած, փոխած ցուրտ դամբանք,
Եւ շըթանց վերայ սառած է ծիծաղ.
Ա՛հ, լա՛ց, բարեկամ, լա՛ց զանոնք, առա՛ղ։

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ [1]

---

(1) Ժպիտ և Արտասուք. — էջ 56։

ՆՈՅՆ

ՀՈՆ ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԸ ԿԱՅ

Լըսէ . . . զանգակն է սուրբ Անճէլուսին.
Օդի նուրբ ծալքեր, հրեշտակաց հագուստ,
Կը յուզուին տակաւ. շողերն ու լոյսին
Վերը վառեցան. աղօթք յամենուստ։

Երկինքն այդ ժամուն միայն կը սիրեմ.
Երեկորին մօտ, միայն այդ պահուն,
Սէր, յոյս եւ հաւատ կը զգենում վըսեմ,
Երբ ծովն է խաղաղ եւ հրապոյրն անհո՜ւն։

Վայրկեան մը հիմայ կ՚անցնի, ու նորէն
Հեզնութիւն մը կայ ամէն բանի մէջ.
Հոգետանջ ծիծաղ լոյսերը վերէն
Ծովուն մէջ տեղան, ծիծա՜ղ սիրաշէջ։

Լոկ ծովու ծիծաղն ես հոգւով պաշտեմ,
Զոր հանէ ծոցէն տարածուն եւ լայն.
Օ՜հ, այդ ծիծաղին սրտով միշտ հաշտ եմ,
Հեզնութեանց մէջէն՝ կը սիրեմ լոկ այն։

Զի մարդու հոգին ծովու կը նմանի,
Ցոյց մը կը բաւէ անոր կոհակին.
Ճերմակ յուզումներ կը կոծեն զանի,
Ինչպէս կարապի թեւը ջինջ ալին։

Հորիզոնին մօտ նուրբ շարժում մը կայ.
Նաւակը ճեղքէ շուշանէ այդ գիծ . . .
Հոգիս ալ ունի ճեղքում յարակայ,
Անոր ծոցին մէջ սուգ կայ եւ թախիծ։

Թաշկինակ մը նուրբ կը տատանեմ զո՜ւր . . .
Զի մօտենար ինձ նաւակն այն ծըփուն՝

Որ մանեմ ի նաւ եւ ըղձանօք հուր
Թռչիմ սըլանամ ի կապոյտն անհուն։

«Ամայութեան մէջ, կոհակաց վըրայ,»
Ձայն մը կ՚ըսէ ինձ, «աղջիկ, չըկայ սէր . . . »
Թող սակայն Թռչիմ, ՀՈՆ ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԸ ԿԱՅ,
Զի ես իմ մօրմէն լոկ այդ եմ ուսեր։

ԵԻՑԵՐԳԷ (1)

ԻՆՆՈՏՆԵԱՆ

(3—3—3)

ՑԳՐՆՈՒԹԻՒՆ

Երբ այսպէս կը հսկեմ շատ գիշեր
Տքնութեան ցաւին մէջ վշտալի,
Հին դիմաց պատկերներ չեմ յիշեր.
Մի յուշով սիրտըս լոկ կը հալի։

Ըստուերոտ սենեկիս մէջ լալկան՝
Աչքս անփակ կըմախներ նշմարեն.
Խաւարի պէս մի սեւ ուրուական
Թեւածի անքաժան իմ անարէն։

Ես աչերս երկիւղով կը փակեմ,
Եւ հիմայ կը սոսկամ աւելի.
Արարի կերպարանք մութ նըսեմ
Ժպտին ինձ ծիծաղով ահաւելի։

Քիչ յետոյ աւելի խիստ շողեր
Դրան ճեղքէն դէպ ի ներս ըսպրդին.

---

(1) Օրացոյց Գաղտարքեան, 1895։

Անպատում արհաւիրք եւ դողեր
Կը տիրեն տառապող իմ սրտին։

Բան մը լոկ զիս անշուշտ բըժըշկէ...
Երգ մը հին օրերու մանկութեան.
Տառապանքս կը բուժին զէթ անկէ,
Եւ զըւարթ սահին ժամքս յաւիտեան։

Մայր, եկու այս գիշեր մնարիս քով,
Մեղմ օրօրդ երգէ ինձ մօտակայ՝
Նորածին անդրանկիդ ջերմ սիրով...
Այգ օրօրն ինձ ննջել պիտի տայ։

(Ատեիզ) ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ

(5—4)

ԱԽԱԴ ՀԻՆԴՇԱՐԹԻ ԳԻՇԵՐ

Տէր, չարչարանքիդ սեւ խաչին տակ
Լըռիկ եմ նստած կանթեղին քով.
Խորապէս կը զգամ ցաւն անյատակ՝
Զոր Մայրըդ կըրէր տառապանքով։

Տիրամօր Կուսին պատկերն հիմայ
Ամէն բանէ շատ զիս կը յուզէ.
Սրտաբեկ Մօրկան սուգն յարակայ
Հոգւոյս ալուց մէջ միշտ կը խուզէ։

Զիս կը չարչարէ երկիւղ մ'անհատ.
Կը վախնամ պըրպտել կեանքիս հաշիւ,
Ցորմէ չար գործեր չեն բնաւ անջատ,
Զորըս կը գործեմ գիշեր եւ տիւ։

Ի յուշ ամէն մէկ չար գործերու՝
Կարծեմ Յիսուսին կը մխեմ ես սուր,
Երբ Մայրը Խաչէն քիչ մը հեռու
Վշտին մէջ Թաղուած Նստի տըխուր։

Եւ մօրըս սըրտին վրայ կը խորհիմ . . .
Ի՞նչ պիտի ըլլայ սիրտն այն բարի,
Եթէ Նախատինք խոցեն հոգին իմ . . .
Ես գուցէ տանիմ, բայց մայրս չապրի։

(Ատափա) **ՆՈՅՆ**

ՈՒԹՈՏՆԵԱՆ

(4—4)

ՓՈՂԱՐՆ

Պայծառ է օդ, ուղղի արձակ.
Նուագէ փողարն ըզձայն մարտի.
Յառաջեն զուավք երգ ի բերան.
Եւ, անդ ի վեր, ի բլըրակին,
Յորում վայրի տիրէ անտառ,
Սպասէ Նոցա Բրուսիացին։

Փողարն է ծեր այր մի ազնիւ,
Եւ ի գոռալ ծանու ռազմի՝
Ընկերակից լինի դըժնեայ.
Բազում կըռուոց լեալ միջամուխ՝
Կրէ ի մարմնի կըտրած պէսպէս
Յոտից իւրոց մինչ ի ճակատ։

Ինքն է տօնի հանդիսադիր.
Ո՛չ ուրեք խրոխտ իւր շեփորայ
Հանէ այնպէս ձայն յաղթական.
Եւ ի շըռնչել զշունչ իւր բոցոյ՝
Հաստատի յոյս յոգւոց Նորա,
Գընա հեղու խրախոյս ի սիրտ։

Մազլեն, սուրան, զան հասանեն.
Բուռն են ճայթիւնք հըրացանից,
Շոյտ եւ արագ Բրուսիացիք,
Մինչ հուսկ հընչէ այս աղաղակ.
«Օ՛ն անդր յառաջ, ծն ի սըւին.»
Եւ մըտանեն ընդ անտառաւ։

Ընդ արձակելն հըրացանից՝
Փողարն ի ձայն շեփորայի
Գլորի առեալ վէր մահացու.
Այլ, ի ճըզգունս անհընարին,
Վարեալ զճակատըն մահու չափ,
Նուագէ փողար մեր անդադար։

Հոսել հոսի արիւն քաջին.
Իսկ Նա ձեռամբ մըղեալ զայն յետս՝
Յամէ զօրհասըն սակաւիկ,
Եւ ի զոչիւն իւր մոլեգին
Փութացուցեալ զխառնուրդս արանց՝
Նուագէ փողարն դեռ հինօրեայ։

Արդ լեալ ի կողմն անդ ի մարգին
Արհամարհէ, վիրաւոր հպարտ,
Ջամենայն յոյս եւ զօգնութիւն,
Եւ յարիւնոտ շրթունս պահեալ
Ըզշեփորայն իւր եռանդուն՝
Նուագէ, նուագէ նա հանապազ։
Հուսկ, յազմըկեալ անտառակին,
Ի տես խազմին զեղելոյ շուրջ
Եւ դռոհ տալոյ զուավաց ի ռազմ,
Փողարն յայնժամ լըռէ ի սպառ…
Վճարեալ է արդ զինչ եւ էր պէտ,
Եւ անկանի այլն յարեւէ։

(Աճեխդ)

ԲՕԼ ՏԵՌՈՒԼԷՑ (1)

ՆՈՅՆ

ԹՕԹԱՓՈՒՄՆ ՏԵՐԵՒՈՑ

Կապտեալ աշուն ըզմեր անտառ՝
Ծածկէր զգետին շուրջ յիւր աւար.
Խորհուրդ ինչ ոչ ունէր պուրակ,
Լուռ անշըշունջ կայր եւ տխակ։
Տըրտում հիւծեալ յայգուն կենաց
Երիտասարդ ոք՝ յամր ի գնաց՝
Ել անտառին յայց միւսանգամ
Զոր սիրէրն յոյժ ի մանկութեան։
«Մընաս բարեաւ, սիրուն պուրակ,
Հաս ինձ օրհաս. քո սուգ, ըզգամ,
Ազդ առնէ զբախտ իմ խաւարին,
Եւ ինձ մահու լինին գուշակ
Անձնիւր տերեւքդ որ Թօթափին։
Եւ մեռանիմ. շունչ ցըրտագին
Շընչեաց յիս արդ հարաւ մըթին.
Եւ, սին ըստուեր, Թըռեաւ ի բաց
Իմ գեղեցիկ գարուն կենաց։
Անկիր, տերեւ դու միօրեայ,
Թարձ յաչաց զուղիդ դըժնեայ.
Մի զվայրն ուր ես եղէց վաղիւ՝
Տեսցէ իմ մայր բեկեալ սըրտիւ։
Բայց յամայի Թէ յանտառակ
Գայցէ խօսեալն իմ հերարձակ
Լալ զիս՝ յորժամ խոնարհի տիւ,
Զարթո՛, տերեւ, դոյզն աղմըկաւ
Անդ զիմ ոգին սփոփեալ սակաւ։»
Ասաց նա զայս, եւ հեռացաւ
Անտի անդարձ։ Իսկ ի գետին
Անկեալ անդէն տերեւն յետին՝
Ջաւուրն յետնոյ տայր ըզնըշան։
Փորեն նըմա եւ գերեզման
Անդ ընդ կաղնեաւ։ Այլ սիրելին
Ոչ եկ մեկնակ շիրմին ի յայց.
Հովտին երբեմն այր խաշնարած
Ցուզէր եւեթ՝ յոտից խօշիւն՝
Գերեզմանին ըզլըռութիւն։

ՄԻԼՎՈՒԱ (2)

---

(1) Թարգմ. ի ֆրանսերէնէ Յ. Գ.։
(2) Թարգմ. ի ֆրանսերէնէ Յ. Գ. — Ծաղիկ Ոսկ. դպրութեան, Հատոր Բ. էջ 168։

ԽՕՓՆՈՏՆԵԱՆ

(4—3)

ՄԵՂՈՒ ԵՒ ՇԵՐԱՄ

Ցիշխանութեան օդոյս գոյ
եւ այլ բնակիչ անուանի,
Որ ի ծաղիկըս պէսպէս
զիւր մեծարանսըն տանի.
Ըզմեծագործն ասեմ ես
զազնըւական զայն մեղուն,
Որ ի պահանգսըն կապեալ
ըզմոմակերտըն ձեղուն,
Նըստեալ ըզմոմն անօսրէ,
կազմել ըզմաղսըն մեղեր,
Որոյ Թերեւըս գործոցն
եւ զարմացող իսկ եղեր.
Քանզի գործոն է եւ ժիր.
ոչ վաստակէ ակամայ,
Ըզնիւթ մեղուն անդադար
ի մեղուարոյն իւր ամայ.
Կէսք ի մարմանդըս փուԹան,
կէսքըն դառնան վերըստին,
Շուրջ Թըրթըռան ըզմարգօք,
ի բիւր ծաղիկըս նըստին.
Նա՝ որ իւրով պատենիւք
զանձըն ծածկեալ արտաքուստ,
Առ ամօԹոյն սաստկուԹեան
զոգցես խընդրէր իւր Թաքուստ.
Իբրեւ աւուրք փոխեցան,
եւ անդրէն եկըն զարուն,
Նորափետուր Թըռուցեալ
անդէն յարեաւ զարդարուն,
Ցանձնէ ի բաց ընկեցեալ
ըզխորխացեալ իւր կաշի.
Ի պատուական յօրինուած
ճարտարուԹեանըն մաշի.
Քեզ յարուԹեան զօրինակ
յայտ յանդիման նըկարէ,
Զի զարարչին զօրուԹիւն
ուսանիցիս ի տկարէ.
Այլ ըզմեղուաց ճարտարաց
զարմանակերտըն շինուած,
Քեզ Հռոմոց ճարտարին
նկարէ չըքնաղ յօրինուած.
Իսկ ճեր Թողից զայն ճարտար
կերպասագործըլն զեռուն,
Ցորոյ ազնիւ վաստակոց
ըզպատմուճան մեր յեռուն.
Ինքն է նիւԹիչ մետաքսին,
գործ անկուածոյ ճարտարաց.
Ո՞ր իմաստուն ոստայնանկ
նըմանել այնըմ կարաց.
Զընչին վաստակըն Թըւի,
սակայն նովաւ եմք կարօտ.
Անտի դիպակ ճամկաւոր,
անտի բեհեզ եւ նարօտ.
Ո՛ մեծ խնամոց արարչին,
է վասըն մեր արգարեւ
Զի դու, զեռունըդ փոքրիկ,
տեսեր ըզկոյն եւ զարեւ.

Յորժամ ըզգործդ յօրինես,
եւ քո ընթացք կատարի,
Սակայն արուեստն ընդարբոյս
չերթայ ի ձեռս օտարի։
Բազում ժառանգըս թողուս,
ճարտարք ի գործ սպասու,

Որք ի բնածին բարոյից
քոց հըճարից են հասու։
Յայնչափ որդւոց եւ թոռանց,
զորըս դու յետ քո ծընար,
Ջիւրեանց ծընիչըն գիտել
եւ ոչ միում զոյ հընար։

Պ. ՀՌԱԿԻՆՈՍ (1)

ՆՈՅՆ

ՎՈՍՓՈՐ

Ալեաց մէջէն կանգնած վեր՝
Զոյգ հրաշալի աշխարհներ,
Ապշած դիտէք միշտ զիրար
Իբրեւ երկու սիրահար.
Եւ Տէր ժպտի ձեր վերայ,
Սիրուն ափունք Վոսփորայ։

Խարտեաշ վարսիւք, աչք նըւաղ,
Դու Եւրոպա հարս չքնաղ,
Եւ Թաւ մօրուօք, յօնք նըսեմ,
Ասիան քո նստի դէմ.
Ո՛վ հեշտ ափունք Վոսփորայ,
Տէրն իսկ ժպտի ձեր վերայ։

Ընդ երկնքով ձեր պայծառ
Զըկայ ձըմեռ, ոչ ամառ.
Այլ առաւօտն է գարուն,
Երեկոյին ալ աշուն.
Զըւարթ ափունք Վոսփորայ,
Տէրն իսկ ժպտի ձեր վերայ։

Դարէ ի դար դուք երկու
Իշխէք հըզօր ծովերու,
Որ աշխարհիս ծայրերէն
Երկրպագու ձեզ բերեն.
Եւ Տէր ժպտի ձեր վերայ,
Կապոյտ ծովեր Վոսփորայ։

Երբոր հովեր մեղմաշունչ
Ծաղիկներու շարժեն փունջ,
Այնպէս անոյշ հոտ բուրեն
Որ հրեշտակներ հրապուրեն.
Եւ Տէր ժպտի ձեր վերայ,
Ծաղկեալ ափունք Վոսփորայ։

Ծածկեն Թըփեր Թռչունք բիւր,
Եւ հովիտներ՝ զով աղբիւր.
Սոխակին հետ վարդենիք
Տօնեն ամէն օր հարսնիք.
Եւ Տէր ժպտի ձեր վերայ,
Զքնաղ ափունք Վոսփորայ։

---

(1) Թարգմ. ի գաղղիերէնէ Ա. Մ. Գարագաշեան. — Երգք վասն Կրօնից, էջ 47—49։

Երբոր յայգուն վարդամատ
Շարուին բլրոց ձեր ճակատ
Շող, մարգարիտ իբր աւազ,
Հիւսցեալ ընդ այս երազ՝
Տէրն իսկ ժպտի ձեր վերայ,
Օրհնեալ ափունք Վոսփորայ։

Իսկ երբ լուսին ծագելով
Ցոլայ պատկերն յալիս զով,
Ձես գիտեր հրն է չքնաղ.
Եւ հաճելով ընդ իւր խաղ՝
Տէրն իսկ ժպտի ձեր վերայ,
Պայծառ ալիք Վոսփորայ։

Կէս գիշերին՝ սիրահար
Կուսանք երբոր Թիավար
Սահին ի ջուրս կապուտակ
Եւ Նըւագեն անուշակ,
Տէրն իսկ, ափունք Վոսփորայ,
Ժպտի իրենց ալ վերայ։

Ոչ Հելուետիա, Նաբոլի,
Ոչ են քան ձեզ սխրալի.
Թագաւորներ են անբախտ
Որ տեսած չեն զայս դըրախտ.
Եւ Տէր ժպտի ձեր վերայ,
Անմահ ափունք Վոսփորայ։

Թռչունք, որ բոյն անվրդով
Կամիք շինել վարդերով.
Աղջկունք, եթէ սիրոյ Թել
Կամիք երկար ոլորել,
Եկէք յափունս Վոսփորայ,
Եւ Տէր հսկէ ձեր վերայ։

Տրտում հոգիք, նաեւ դուք
Որ փնտըռէք ծառոց շուք.
Կամ ուրանաք դուք, յամառք,
Արարչութեան հրաշքն ու փառք,
Եկէք յափունս Վոսփորայ,
Եւ Տէր գըթայ ձեր վերայ։

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ (1)

ՎԵՑՈՏՆԵԱՆ

(3—3)

ԵՐԳ ԴԱՇՏԻ ՏՂՈՒՆ

Տըղաքնե՛ր, դպրոցէն
Միշտ ձեր սիրտ կը խոցեն.
Երբ հանդարտ չէք կեցած,
Կուտան ձեզ Թիւեր ցած։

Օ՛հ, Թեթեւ ու կայտառ
Եկէք ինձ հետ անտառ,
Կամ դաշտեր Թափառինք
Մինչ գիշեր զերդ գառինք։

---

(1) Լոյս և Ստուերք. — էջ 9—12։

Ձագուկ եմ դաշտերու,
Հոգերէ միշտ հեռու․
Կ'աշխատիմ անընկուն
Հողին հետ օրն ի բուն։

Հօրըս պէս ամէն օր
Շահ ունիմ նորանոր․
Գառանց պէս կայտառեմ զուարթ,
Կարմրերես եմ գինչ վարդ։

Ձեմ նայիր հարուստին
Հագուստին կապուստին․
Հաց, կարագ, սեր, մածուն
Են իմ կեր մարմնասուն։

Բընութեան որդեգիր,
Գործերուս ուշադիր,
Ծաղկաւոր բըլրակներին
Կը պարիմ հացս անգին։

(Անհիդ)

ՆԻՏՆԻՐԳԷ

ԱՆՀԱՏԱԾ ՉԱՓՔ

ՀՆԳՈՏՆԵԱՆ

ՆՈՐԱԾԻՆ

Մայիսի ընծայ՝
Ազուոր լուսընկայ,
Ո՞ր աստղին ծոցէն
Եկար խեր ու շէն։

Մայիսի հոգեակ՝
Սիրուն աղաւնեակ,
Ո՞ր Թռչնոյ բունէն
Ծընար խեր ու շէն։

Մայիսի նըւէր՝
Վարդերու ընկեր,
Ո՞ր ծաղկի հոտէն
Շրթունք քո բուրեն։

Մայիսի ծնած
Քնքուշ արարած,
Ո՞ր վարդի ցօղէն
Աչկունք քո բղխեն։

Մայիսի ընծիւղ՝
Ծաղկալից զմրիւղ,
Ո՞ր խնկի ծառէն
Բուսար խեր ու շէն։

Մայիսի ժըպիտ՝
Փայլուն մարգարիտ,
Ո՞ր անոյշ հովէն
Բերես խեր ու շէն։

Մայիսի պարգեւ՝
Ջըւարթուն Թեթեւ,
Աստուծոյ քովէն
Բերիր խեր ու շէն։

Ս․ ԱՃԷՄԵԱՆ [1]

---

(1) Լոյս եւ Ստուերք․ — էջ 18—19։

ՆՈՅՆ

ՀՐԱԺԵՇՏ

Երթալու եմ մօտ.
Է՞ արդեօք ամօթ
Որ մի յիշատակ
Խնդրեմ, ով հրեշտակ։

Տուր մի առարկայ
Փոքրիկ, դուզնաքեայ,
Ներկայ տիւ գիշեր,
Տակեռեան պատկեր,

Կամ երկու տող թուղթ,
Կամ հաստատուն ուխտ
Սիրելու յաւէտ...
Ի՞նչ կ'ըսեմ. — աղէտ։

Ո՛չ, ոչ. լաւ գիտեմ
Թէ արժանի չեմ,
Ո՛վ կոյս պաշտելի,
Այդչափ մեծ բախտի։

Սակայն կ'աղաչեմ,
Ո՜հ — տաս, կ'աղաչեմ,
Գէթ պարգեւ նըւագ
Քանի մի թել մազ։

ՏՕՔ. Գ. ՍԵԽԵԱՆ (1)

ԶՈՐԵՔՈՏՆԵԱՆ

ԶՈՒԱՐԹ ԱՂՋԻԿՆ

Ես օրն ի բուն
Խնդլիւ անհուն,
Երգեմ սիրուն
Թռչնոյ հանգոյն.
Անփոյթ զըւարթ՝
Ծաղիկ ու վարդ

Նայիմ անթարթ
Քաղել ի զարդ,
Եւ կը հիւսեմ
Պըսակ վըսեմ։
Եւ երբ լըսեմ
Թէ ոք նըսեմ,

Անոք, թըշուառ
Կամ սիրավառ,
Մտանեալ ի ցաւ
Սիրոյն անբաւ՝
Լայ եւ հիւծի
Դառն ի կոծի,

---

(1) Պատկեր Աշխ. Գրականութեան. — Հատոր Բ. էջ 115։

Խնդամ ուժգին
Եւ սրտագին
Փարիմ անգին
Շնորհաց ժպտին։
Ամառ ձըմեռ
Ծըպիտս անմեռ
ՓՍթի, ու սէր
Լոկ եմ ուսեր։
Մազերս հովուն
Տըւած այգուն՝
Դաշտէն առուն
Վազեմ ժպտուն։
Եւ գիշերներ
Ո՞վ չի սիրեր
Սիրտ ի յերեր
Դիտել զաստղեր.
Եւ անդադար
Ցերկնից ի վայր
Ինկած վառ վառ

Շողերըն յար
Դիտեմ խընդիւ,
Եւ նոցա Թիւ
Առնեմ հաշիւ.
Եւ երբ զայ տիւ,
Հոգիս պայծառ
Գնամ ի տաճար։
Այսպէս ուրախ,
Ու անխարդախ,
Վարեմ խաղաղ
Օրերս ի խաղ։
Երբեմն՝ «Աղջիկ,
Զես գեղեցիկ,»
Ըսին, «քըչիկ
Զես իսկ փափկիկ։»
Զիս չեն տանջեր
Այդ խօլ բառեր.
Զեմ հառաչեր,
Զունիմ տենչեր։
Ժամք սիրական։

Զեն ինձ համար
Զարդք անհամար.
Իսկ այլք շըպար
Դընեն հազար։
Զիս տաք արեւ
Առնէ գորշ սեւ.
Մեղուք ԹեԹեւ
Գան հեւ ի հեւ
Խայթել ճակատ
Զիմ հըրակաթ։
Զի երբ աղքատ
Է ոք անհատ,
Պէտք է տոկայ
Իւր անխընայ
Բախտին, եւ միշտ
Զըտածէ վիշտ։
Ես անձկուԹեան
Զունիմ վայրկեան.
Սահին զընան

ՆԻՏԵՐԳԷ ([1])

([1]) Նուագք. — Հատոր Ա. էջ 55–59։

ԵՐԵՔՈՏՆԵԱՆ, ԵՐԿՈՏՆԵԱՆ ԵՒ ՄԻՈՏԱՆԻ

(ՆՈՅՆ)

ՆՈՐԱԶԱՐԹՈՅՑ ԳԱՐՈՒՆ

Ո՞ր
Ծէր,
Յօզ,
Շող,
Ձայնք,
Վանգ
Ցոյր
Լուր
Մեք,
Հէք,

Ըզգանք
Այս կեանք
Տարբեր,
Եկեր
Ցուզեն
Ամէն
Սիրտեր,
Ցերեր։
Ի՞նչու
Լեզու

Առքին
Ծառքին
Թըռչունք
Փափուկ,
Որ ցաւզ,
Անզուարթ,
Կայլին
Լըռքին։ —

Վասըն զի
Անձկալի
ՆՈՐ ԳԱՐՈՒՆ
Ըսկըսաւ,
Եւ տեսաւ
Մեր հոգին
Անձկազին

Բիւր ծիլեր
Ի դաշտ, լեռ.
Եւ բնութիւն,
Զըւարթուն,
Սիրահեծ
Արձակեց
Նոր կեանքին
Իւր վանգիւն։

(Ա.Ցափով) Յ. ՍԵԹԵԱՆ

ԽԱՌՆ ՉԱՓՔ

ԶՑԱՅԳՆ Ի ԲՈՒՆ

Ոսկի ժամուց ի խինդ անհուն
Կայի զմայլեալ ըզցայգն ի բուն.
Ոգի կուսին սուրբ եւ պայծառ
Հեղեալ զինեւ բերկրանս անճառ՝
Օրօրէր զիս, զարթունս ի քուն,
Ըզցայգն ի բուն։

Ի խունկ անոյշ համակ զեղուն՝
Յանկայի ոչ գալոյ այգուն.
Ո՛ տայր, ասեմ, թէ արշալոյս
Ցըրեսցէ մի զերազ հոգւոյս.
Թող բերկրեցայց ես քաղցր ի քուն
Ըզցայգն ի բուն։

(Ա. [illegible]) Ց. Գ.

ԲԱՂՁԱՆՔ

Նորեկ գարնան թարմ ու դալար
Գուրակներէն, թուփերէն,
Այգուն ցօղով ողողեալ յար
Վարդի թերթեր թող բերեն.
Թող փետուրներ բերեն ինձ տան
Ձինչ ազաւնոյ, տատրակի,
Թիթռանց թեւեր օդատատան,
Ձիւն փրփուրներ առուակի.
Փետուր, փրփուր, վարդ, թիթռան թեւ
Թող խառնըւին, ձեւ առնուն,
Եւ կազմեն զոյտր էջ մը թեթեւ
Թուղթ՝ ուր գըրեմ քու անունն։

* * *

Թող գըրչախոտ ծաղիկներէն
Քաղեն մի փունջ մանուշակ
Հըրեշտակներն, եւ ինձ բերեն
Քիչ մ՚ալ նեկտար անուշակ.
Եւ Տիրամօր ըստեանց կաթէն
Կաթիլ մ՚ինձ տան եւ մի քիչ
Իր արտասուաց անճառ շիթէն,

— Երկրի ցաւոց ամոքիչ. —
Արցունք Կուսին, կաթ ու նեկտար
Մանուշակի գոյն առնուն,
Կազմեն մելան մը, սրբատարր,
Որով գըրեմ քու անունն . . . ,

* * *

Եւ թող երթան լեռնէն, դաշտէն,
Անտառներէն թանձր ու թաւ,
Ուր երգելով զիրար պաշտեն
Թռչունք անկեղծ եւ անդաւ,
Երթան բերեն ինձ բոյն ու թառ
Սարեակներու, սոխակի,
Եւ անոնցմով կազմեն կիթառ
Նուրբ, հեշտաձայն կրկնակի.
Որուն վըրայ ես, հէք պըւէտ,
Խանդով մանվերջ եւ անհուն,
Յըմնէն երգեմ յերգ սիրաւէտ,
Ո՜վ սէր իմ սէր, քու անուն . . .

Ա. Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ (1)

ԴՐԱՄ

Հարկ չէ միշտ լինիլ խոհուն գիտնական.
Յաճախ նա է որ տըգէտ անընշան՝
Ակադեմիայի ընտրըւի անդամ,
Եթէ ունի դրամ։

Զարմանալի են օրէնք աշխարհի.
Կարծեն թէ ճարտար խօսի եւ խորհի
Նա որ իրօք է ապուշ եւ անհամ,
Եթէ ունի դրամ։

Ընկերութեանց մէջ բազմի վերին բարձ,
Երկնից մէջ նաեւ յուսայ առնուլ վարձ՝
Երբեմըն նա իսկ որ է անըզգամ,
Եթէ ունի դրամ։

---

(1) Պարզեր Աշխ. գրականութեան. — Հատոր Ա. էջ 120—21։

Ի՞նչ փոյթ եթէ կաղ ըլլայ կամ քոսոտ,
Թէ համբոյրք նորա բուրեն զազիր հոտ.
Տօնեն ըզնա միշտ հէք կանանց երամ,
Եթէ ունի դրամ։

Նա որ ոտնակոխ առնէ զիւր պատիւ
Եւ ծաղրէ ամէն ըզզացմունք ազնիւ,
Նա եւս ըստանայ փառք ու բարեկամ,
Եթէ ունի դրամ։

Իրաւունք գտնայ միշտ լեցուն գրպան.
Եւ առանց խիղճի կուտայ տէր պապան
Զորս կին մէկ մարդուն, եւ կը հաւատամ,
Եթէ ունի դրամ։

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ (1)

ԱՅՐ ՄԻՋՆԱԾԵՐ ԵՒ ԵՐԿՈՔԻՆ ԱՂԻՃՔ ՆՈՐԱ

Այր մի որ էր ի միջին տիս,
Նա՝ մերձեալ իսկ յալեւորել,
Համարեցաւ եթէ էր ժամ
Ձեռն արկանել զամուսնութեամբ։
Ունէր արծաթ.
Թող զայս, նաեւ
Կանայս պատրաստ. ամենեցուն ակն էր ի նա։
Ուստի եւ առնըլն չէր այնչափ հարկ փութալոյ.
Ըզլաւն ընտրել չէ դոյզըն գործ։
Ցայրեաց երկուց սէր մանաւանդ այրն էր հարեալ.
Մին մանկամարդ, եւ միւսն հասուն էր բաւական.

(1) Լոյս և Ստուերք. — Էջ 45—46։

Այլ նորոգէր նա արուեստիւ
Զոր բընութեանն էր աւերեալ։
Այրիքս երկու մերթ խաղոյ բանս
Ասեն, եւ մերթ ծիծաղին, է զի զըզուելով
Զըննեն ըզգլուխ առնըն մեղմով,
Այն է զի զգէսն յարգարիցեն։
Որ ծերագոյնն էր՝ խըլէր միշտ
Ըզսակաւ թուխ մազն որ մընայր,
Զի համանին պատշաճագոյն լիցի նըմա։
Իսկ մանկագոյնըն զըսպիտակ մազըն կապտէր։
Երկոքին եւս արարին մինչափ զի գորշ մեր
Մընաց կընդակ, եւ ի վերայ եհաս խաղոյն։
«Շընորհ ունիմ ձեզ,» ասէ այրն, «բիւրապատիկ, ո՛ գեղեցիկք,
Որ խըզեցէքըդ զիս այդպէս.
Շահեցայ քան թէ կորուսի.
Մի եւս համբաւ ըզհարսանեաց.
Այն զոր առից՝ կամեցի զի ըստ իւր հեշտի
Կեցից, բընաւ ոչ՝ ըստ իմումն.
Զիք գըլուխ կունտ որ կալցի ժոյժ.
Ըզխընամոցդ ունիմ շընորհ, ո՛ գեղեցիկք։»

ԼԱՖՈՆԴԷՆ (1)

ԽՆԴԱ՞ՆՔ ԹԷ ԼԱՆՔ

Հին մէկ իմաստուն կուլար անդադար,
Այլ իմաստուն մ՚ալ շարունակ խնդար.
Երկուքն ալ ունին հրճուանք եւ պատրանք.
Խնդա՞նք թէ լանք։

---

(1) Թարգմ. ի գաղղիերէնէ Ա. Մ. Գարագաշեան. — Առակք Լաֆոնդենայ, Գիրք Ա. Առակ ԺԷ.։

Շիք հագուած սընանկ մեծ մեծ կը չարդէ
Թէ ազնըւական, Թէ հարուստ մարդ է.
Ճոխ օժիտ մ'ունել կ'ընէ փորձ ու ջանք.
Խնդա՞նք Թէ լա՞նք։

Վերջէն հարստացած այն հըպարտ չըտես՝
Հին բարեկամաց դարձընէ զերես.
Իշխանաց միայն տայ խունկ եւ յարգանք.
Խնդա՞նք Թէ լա՞նք։

Նորասիրութիւն՝ վէրքն է այս դարուն.
Մատաղ հարս փեսայ զիրար կը Թողուն,
Եւ ամուսնանան ցնդած սիրականք.
Խնդա՞նք Թէ լա՞նք։

Հիւանդ կտրինը որ զօղին, ափսոս,
Զափազանց սիրէ, կը պարծի զԲակքոս
Միշտ զըւարթ տօնել եւ կարծել զիւր կեանք.
Խնդա՞նք Թէ լա՞նք։

Ծերերը Նարեկ կարդան քընանան,
Տըղայք ընԹեռնուն Զօլայի Նանան.
Ասո՞նք են միԹէ մեր գըրոց պարծանք.
Խնդա՞նք Թէ լա՞նք։

ԳըԹասիրտ մարդը՝ բըժշկաց համար
Հիւանդ մ'է ջըղոտ, տեսակ մը յիմար.
Բայց իրենք զերծ են այս ախտէն . . . զարմա՜նք.
Խնդա՞նք Թէ լա՞նք։

ԵԹէ հին գըրագէտք էին վարժապետ,
Արդի հեղինակք են մէկ մէկ ապետ,
Շըռայլող միմեանց փայլուն ածականք.
Խնդա՞նք Թէ լա՞նք։

Է՛հ երջանկութիւն. Թէ կայ արդարեւ,
Այն ալ գոհ զըւարթ սրտի է պարգեւ.
Թո՛ղ լան նախանձոտք, կեցցէն բարկենդանք.
Երգէնք, խնդանք։

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ (1)

ԱՔԱՂԱՂ ԵՒ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աքաղաղ մի երբեմն ասեն Թէ եգիտ,
Ցարկանել խիլ զաղբեւս, չըքնաղ մարգարիտ,
Զոր եւ իսկոյն յակնագործ ոք։
Ասէ. Կարծեմ, է սա բարւոք.
Այլ վասն իմ հատ մի կորեկան
Էր քան զայս ակըն պատուական։
Եւ նման սըմին ոմն այր տըգէտ, ասեն, առ
Ժառանգութիւն մատեան մի հին ձեռնագիր,
Զոր հանեալ եւ ցդըրացին իւր գրավաճառ։
Գիտեմ, ասէր, է ընտիր.
Այլ դահեկանս ինչ ես վասն իմ
Քան զայս մատեան ազնուագոյն յոյժ համարիմ։

ԼԱՖՈՆՏԷՆ (2)

---

(1) Գարնան Հովեր. — էջ 66—68։

(2) Թարգմ. ի գաղղիերէնէ Ա. Մ. Գարագաշեան. — Ճաշակ Ոտ. գը-րականութեան, Հատոր Ա. էջ 173։

ՈՒԽ ԵՒ ՎՏԱԿ

Ո՛ւխ ի լերանց բարձանց ի վայր
Ահեղ գոչմամբ հոսեալ գետայր.
Եւ ամենայն խոյս տայր անտի. գնայր նըմին
Սոսկումն ըզհետ. դաշտք ի Թընդոչ։
Ընդ ուխն ընդ այն հըզօր ուժգին
Անցս հատանել իշխէր ոք ոչ.
Այր ոմն եւեթ ի տես գողոց մտեալ ի նեղ՝
Անց, արկ արգել հինիցն ընդդէմ զայն հեղեղ
Ըսպառնալից գոռ մեծասաստ, այլ ոչ խոր.
Ահ ապա լոկ կալաւ զայս այր։
Այգ դէպ աջող, դէպ բախտաւոր,
Տայ խըրախոյս առնըն, զոյր հետ ցանկ սուրայր
Հինին հըրոս. այլ նա դիպէր
Այլուր վտակի, որոյ լըռին
Խաղաղ գընաց, քաղցր անխըռով քնոյ պատկեր,
Անդէն տալ անց Թըւէր նըմա յոյժ դիւրին.
Ջէին ափունք անդ առապարք. աւազուտ
Ծաւալէր ջինջ։ Եւ այրն եմուտ
Անդըր ձիով. որ պահէ զնա ի հինից,
Այլ ոչ յալեաց դժոխոց. իջին
Ի Ստիւքս ըմպել ջուր երկոքին.
Ջախողքն ի վիւղ, ի խորս անլոյս կայանից,
Ա՛յլազգ գետոց անցին ընդ ջուրս—
Այր անշըշունչ է վտանգալից.
Ո՛չ նոյնպիսի որ ոչն է լուռ։

ԼԱՖՈՆԴԷՆ (1)

---

(1) Թարգմ. ի գաղղիերէնէ Յ. Գ. — Ճաշոյ Ոսկ. գրադարանն. — Հատոր Ա. էջ 181։

Չ՛ի երջանկութիւն. թէ կայ արդարեւ,
Այն ալ գոհ զըւարթ սրտի է պարգեւ.
Թո՛ղ լան նախանձոտք, կեցցէ՛ն բարկենդանք.
Երգէ՛նք, խնդա՛նք։

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ (1)

ԱՔԱՂԱՂ ԵՒ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աքաղաղ մի երբեմն ասեն թէ եգիտ,
Ցարկանել խիլ զաղբեւս, չըքնաղ մարգարիտ,
Զոր ետ իսկոյն յակնագործ ոք։
Ասէ. Կարծեմ, է սա բարւոք.
Այլ վասն իմ հատ մի կորեկան
Էր քան զայս ակըն պատուական։
Եւ նման սըմին ոմն այր տըգէտ, ասեն, առ
Ժառանգութիւն մատեան մի հին ձեռնագիր,
Զոր հանեալ ետ ցդըրացին իւր գրավաճառ։
Գիտեմ, ասէր, է ընտիր.
Այլ դահեկանս ինչ ես վասն իմ
Քան զայս մատեան ազնուագոյն յոյժ համարիմ։

ԼԱՖՈՆԴԷՆ (2)

---

(1) Գարնան Հովեր. — էջ 66—68։

(2) Թարգմ. ի գաղղիերէնէ Ա. Մ. Գարագաշեան. — Ծաղիկ Ոսկ. դըպրութեան, Հատոր Ա. էջ 173։

ՈՒԽ ԵՒ ՎՏԱԿ

Ուխ՛ ի լերանց բարձանց ի վայր
Անհեղ գոչմամբ հոսեալ գետայր.
Եւ ամենայն խոյս տայր անտի. գնայր նըմին
Սոսկումն ըզհետ. գաշտք ի Թընդոյչ։
Ընդ ուխն ընդ այն հըզօր ուժգին
Անցս հատանել իշխէր ոք ոչ.
Այր ումն եւեթ ի տես գողոց մտեալ ի նեղ՝
Անց, արկ արգել հինիցն ընդդէմ զայն հեղեղ
Ըսպառնալից գոռ մեծաաաատ, այլ ոչ խոր.
Ահ տայս լոկ կալեալ զայս այր։
Այգ դէպ աչող, դէպ բախտաւոր,
Տայ խըրախոյս առնըն, զոյր հետ ցանկ սուրայր
Հինին հըրոս. այլ նա դիպէր
Այլուր վտակի, որոյ լըռին
Խաղաղ գընաց, քաղցր անխըռով քնոյ պատկեր,
Անդէն տալ անց Թըւէր նըմա յոյժ դիւրին.
Զէրն ափունք անդ առապարք. աւազուտ
Ծաւալէր ջինջ։ Եւ այրն եմուտ
Անդըր ձիով. որ պահէ զնա ի հինից,
Այլ ոչ յալեաց դժոխոց. իջին
Ի Ստիւքս ըմպել ջուր երկոքին.
Զախողքն ի վիւզ, ի խորս անլոյս կայանից,
Ա՛յլազգ գետոց անցին ընդ ջուր։—
Այր անշըշունչ է վտանգալից.
Ո՛չ նոյնպիսի որ ոչն է լուռ։

ԼԱՖՈՆԴԷՆ (1)

---

(1) Թարգմ. ի ֆրանսերէնէ Ց. Գ. — Ծաղիկ Ոսկ.. դպրութեան. — Հատոր Ա. էջ 181։

ՓԱԽՈՒՍՏ

Կ'ուզես նաւակ մը նստինք.
Քեզ հետ միասին.
Ծովուն ուռած են ըստինք.
Կը ժպտի լուսին։

Թափէ մազերդ ուսդ ի վար
Ի խաղ հովերուն.
Թող մեզ տանին մեղմավար
Ջուրերն երերուն։

Քաղաքներէն հեռանանք
Ուր գեռան մարդիկ,
Ուր ամէն բան ունի յանգ,
Ամէն բան՝ պզտիկ։

Տես հորիզոնն որ հեռուն
Կ'երկարի անդորր,
Լուսնին արծաթ շողերուն
Ներքեւ՝ կաթնաթոյր։

Փախչին ափերը մեր շուրջ.
Ու մենք սլլանանք
Հոն ուր կոչէ զմեզ անուրջ.
Հոն ուր դադրի կեանք.

Մեզ երկինքն ամպհովանի
Ու ծովն անկողին.
Թող համբոյրներս՝ հոլանի
Լանջիդ վրայ նուաղին։

Աստղերն իրենց բոյնին խոր
Քընանան խաղաղ.
Ալիքներն ալ անժըխոր
Պառկին միապաղաղ։

Ամէն ձայները մեռնին,
Շարժումը դադրի.
Ծըծենք, մինակ, անհունին
Հեշտանքը վայրի։

Եւ այն կոյս մենութեան մէջ
Մեր սէրն, անշղթայ,
Թող, պարզելով թեւն անվերջ,
Թռչի եւ խայտայ։

Ա. Չ. (1)

---

(1) Թրգմանութեր. — էջ 7—8։

ԱՐՄԻՆԷ

Հինգ տարեկան
Մի աղջըկան
Մեքենայ մի կտրեց տարաւ
Աջ թեւն, (ինչ վիշտ սրտագըրաւ։)
—Մանկիկն այնքան հեծեց լացաւ,
Թափեց այնքան արցունք եւ ցաւ՝
Որ հայրաբար
Աստուածն արդար
Գըթութեան շող մ'ուղղեց վըրան,
—Ամենաբոյժ ըսպեղանի,—
Որ փոյթ գոցեց վէրքին բերան,
Եւ միաթեւ այլ կենդանի
Հատոյց իւր մօր
Մանկիկն անզօր։
—Անցան օրեր, եւ Արմինէ,
(Արմինէ էր անունն, ըսի,)
Ալ զերծ վէրքէ, դառնութենէ,
Ամէն առտու կ'երթար դասի,
Եւ անդադար
Գիրք կը կարդար,
Եւ իւր պարտուց խիստ ուշադիր՝
Ձախով այնքան լաւ գըրէր գիր
Որ վարժատան յարկին ներքեւ,
Ինքն առնելով նիշ ու պարգեւ,
Միւս աղջըկանց
Առթէր նախանձ։
—Յանկարծ մի օր մեծ եւ բարի
Կին մ'(ամուսին Թագաւորի,)
Գիւղին մէջէն անցած ատեն՝
Կանգ առաւ հոն. գիւղապետէն
Խնդրեց իսկոյն
Որ փոքրագոյն՝
Այլ խելացի, յառաջադէմ
Մի աշակերտ բերեն իւր դէմ։
—Մարդ ղրկեցին եւ Արմինէն
Առին բերին վարժատունէն։
Աղջիկն անվախ,
Կազմ եւ ուրախ,
Այլ թեւազուրկ, երբ երեւցաւ,
Ազնիւ տիկնոջ աչքը լեցաւ.
Եւ զգուանօք ու քաղցրաձայն
Իւր գրկաց մէջ առնելով զայն՝
Տըւաւ պաչիկ,
Եւ «Փոքր աղջիկ,»
Ըսաւ, «գոհ եմ որ դու այդպէս
«Աշխատասէր եւ խոհեմ ես.
«Լաւ կը գըրես, լաւ կը կարդաս,
«Եւ կ'ունենաս ինչ որ տան քեզ դաս։
«Արդ, փոխարէն
«Առատօրէն
«Քեզ վարձատրել կ'ուզեմ այսօր։
«Ըսէ, ինչ տամ. գրքոյք մ'աղուոր,
«Հագուստ, պատկեր թէ խաղալիք.
«Կ'ուզես շաքար կամ ուտելիք,
«Կ'ուզես օղեր.
«Մի, մի վախեր,
«Ըսէ շիտակ։» Իսկ Արմինէ,
Հոգին լցուած ցնծութենէ,
Բացաւ շրթունքն եւ խնդագին
Գոչեց. «Թեւ մի տըւէք, տիկին....։»

Ա. Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ (1)

---

(1) Ծաղկաքաղ արդի Հայ մատենագրութեան. — Հատոր Ա. էջ 3—5։

ՁԻՒՆԸ

Ձիւնչ, ըսպիտակ շուշանի
Մէջը ծըծենք սէր մաքուր,
Եւ մըշուշ մը ծածանի
Մեր հեշտանքին շուրջը լուռ,
Անուրջներով ծիրանի։

Ձիւն փետուրներ Թըռչունի
Գարեն օդին մէջ Թափուր,
Հոյլն համբոյրի վարանի
Ձիւնչ, ըսպիտակ։

Սեւն այդ լոյսին մէջ մեռնի,
Լոյսին՝ շուշան կամ փըրփուր,
Ու երբ լանջէդ հոլանի
Հոսի տենդոտ մէկ սարսուռ,
Փըսորի՛ ձիւնն, ալաւնի
Ձիւնչ, ըսպիտակ։

Վ. Ֆ. ՄԱԼԷԶԵԱՆ (1)

ԾԱՂԻԿԸ ԵՒ ԹԻԹԵՌՆԻԿԸ

Խեղճ մի ծաղիկ կ'ըսէր Թիթռան եթերածեմ.
Մի՛ փախչիր, մի՛։
Որքան տարբեր է մեր վիճակն. ես անշարժ եմ,
Դու գնաս հեռի։
Բայց կը սիրենք զիրար. մարդոց աչքէն ծածկեալ
Կ'ապրինք աննենգ,
Ու կը նմանինք միմեանց, կ'ըսեն Թէ երկուքս ալ
Ծաղիկներ ենք։
Այլ վա՜խ. տանի հողմն ըզքեզ, հողն է ինձ արգել.
Բախտ աննըւէր,
Ես իմ շընչովը կ'ուզէի Թռիչըդ խընկել
Ցերկինս ի վեր։

---

(1) Գործեր Աշխ. երաժշտութեան. — Հատոր Բ. էջ 184։

Ե՞ր հեռանաս անթիւ ծաղկանց մէջէն անջան,
Փախչիս արագ.
Մինչ՝ ես մինակ կը դիտեմ հոս շուքիս շըրջանն
Ոտներուս տակ.
Խոյս տաս, դառնաս, յետոյ դարձեալ գնաս մեկուսի
Փայլիլ այլ տեղ.
Կուգաս գըտնել զիս հոս ամէն արշալուսի
Արտօսրահեղ։
Ո՜հ, որպէս զի մեր սէրն անեղծ սահի թեթեւ,
Թագուհի՛ իմ,
Ինձ պէս արմատ առ կամ թէ տուր ինձ զոյգ մը թեւ,
Ու քեզ նմանիմ։

Վ. ՀԻՒԿՕ (1)

ԳԱՆԱՏՈՒՀԻՆ

Ցարմաւեններս այս օրօրուն
Ննջէ, քաղցրիկ պըտուղ սիրոյս.
Պահ մը թեւերս կրեցին ըզքոյդ մանկութիւն.
Հիմայ ալ քեզ բառնայ այս թուփ կակղաբոյս.
Այսպէս զիս յոյս օրրէր զուարթուն.
Ննջէ խաղաղ յայդ ճօճուն թառ։
Թէ հողմ թեթեւ շիւմիդ վերեւ գայ ողբալ,
Գիտ՚ ըսէ քեզ թէ անդադար
Իրեն նըման հեծէ մայրդ ալ։
Որչափ երկար արշալուսին արցունքներ
Պիտի թըրջեն դժգոյն ճակատդ ու ծաղկունք,
Նոյնչափ երկար, որդեակ, մայրդ ալ կարեվէր
Պիտի թանայ քեզ յիւր արցունք։

---

(1) Թարգմ. ի գաղղիերէնէ Ե. Վր. Դուրեան. — Հատընտիր Ս. Գաբամաճեան, Բ. Մաս, Բ. տպագր. էջ 110—11։

ԳՐԱՏՈՒՆ Պ. Պ. ՊԱԼԵՆՑ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐՈՒ

Կ. Պոլիս, Զախմաճըլար Եօգուշու, Թիւ 20

	Ղր.	փր.
ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ		
Շրջան Ա. Ա. Կ. Պէշիկեան	2	
» Բ.	2	20
» Գ.	4	
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ . . . . Փօզաճեան	5	
ԲՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Ա. . . . . Ե. Թէքեան	5	
» Բ. . . . . »	6	
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ արդի աշխարհաբառի Ձ. Տօնիկեան	3	
ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ. Տարրական . . . Գ. Գալֆայեան	4	
» Միջին ընթացք . . » »	5	
» Բարձրագոյն ընթացք » »	10	
ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. Համառօտ . . . Ե. Թէքեան	3	
» Ընդարձակ . . . »	6	
ՆՈՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ Հայերէն գրաբար լեզուի, Մ. Գարամանեան	7	
ՆՈՐ ՓՆՋԱԿ Պ. Պալենց (100ի 60 ղրշ. անգին), հատը	1	
ՏԱՐԵՐՔ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ Ա. Տարի	3	
» » » Բ. »	5	
» » » Գ. »	5	
ՔԵՐԱԿԱՆ, ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ եւ **ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ** արդի Յունարէն լեզուի . . . . Տ. Զօհրապեան	10	

معارف عمومیه نظارت جلیله سنك ٢١ صفر ٣١٥ و ١١ تموز ٣١٣
تاریخلی و ٢٩٣ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولنمشدر

Գին 3 Ղրշ.